

**T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**BAZI İSLAM ÜLKELERİNDEKİ MEVZUAT IŞIĞINDA
BOŞANMANIN HUKUKİ SONUÇLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Kübra AYDEMİR CANTEKİN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GAYRETLİ

ERZİNCAN 2017

TEZ BİLDİRİMİ

“Bazı İslam Ülkelerindeki Mevzuat Işığında Boşanmanın Hukuki Sonuçları” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. --/--/--

Kübra AYDEMİR CANTEKİN

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Temel İşlam Bilimleri Anabilim Dalının Temel İşlam Bilimleri Bilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman/ Jüri

YRD. DOÇ. DR. MEHMET GAYRETLİ

Jüri

YRD. DOÇ. DR. YILMAZ FİDAN

Jüri

YRD. DOÇ. DR. MÜCAHİT ÇOLAK

**BAZI İSLAM ÜLKELERİNDEKİ MEVZUAT IŞIĞINDA
BOŞANMANIN HUKUKİ SONUÇLARI**

Kübra AYDEMİR CANTEKİN

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2017

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet GAYRETLİ

ÖZET

“Bazı İslam Ülkelerindeki Mevzuat Işığında Boşanmanın Hukuki Sonuçları” adlı yüksek lisans tezimiz giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında İslam hukuk sistemi ve bu hukuk sisteminin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş, akabinde bu özelliklerden yola çıkılarak İslam ülkelerinde yapılan kanunlaştırma çalışmalarına yer verilmiştir. Birinci bölümde boşanmanın hukuki sonuçlarını doğrudan etkileyecek olan nikah akdine, şartlarına ve İslam Hukuku'nda ayrılık çeşitlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise boşanmanın hukuki sonuçları öncelikle genel olarak ele alınmış daha sonra bu hukuki sonuçlardan iddet, nafaka ve hidâne bahisleri üzerinde durulmuştur. Çalışma hazırlanırken klasik İslam hukuk kaynaklarından yararlanılarak; boşanmanın hukuki sonuçlarından iddet, nafaka ve hidâne bahislerinde mezhepler arasındaki uzlaşma ve ihtilaflar tespit edilmiş, öte yandan mevcut Fas, Cezayir, Mısır, Irak ve Türk Medeni Kanun'ları incelenerek bahsedilen konuların modern mevzuattaki yeri ve uygulamaya yansıyan yönleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İddet, Nafaka, Hidâne, Boşanma, Kanunlaştırma.

**THE LEGAL CONSEQUENCES OF DIVORCE
IN THE LIGHT OF LEGISLATION IN SOME ISLAMIC COUNTRIES**

Kübra AYDEMİR CANTEKİN

Erzincan University Social Sciences Institute

Department of Basic Islamic Sciences

Master Thesis, May 2017

Thesis Advisor: Assistant Professor Mehmet Gayretli

ABSTRACT

Our Master thesis named as “In the light of the legislation of some Islamic countries” is composed of a introductory chapter and two main sections. In the introductory chapter have been informed about Islamic Law System and the general characteristics of this legal system. Subsequently, by means of the main sources have been touched on legislative works in Islamic countries. In the first part have been informed about Marriage contract which will directly affect the legal consequences of divorce and its conditions, and types of divorce in Islamic law. In the second part primarily have been generally dealt with legal consequences of divorce and afterwards have been focused on these legal consequences like period of legal retirement, alimony and childcare (Hıdâne). While preparing the study, have been identified agreements and disputes between sects about legal consequences of divorce like period of legal retirement, alimony and childcare (Hıdâne) issues by using the resources of classical Islamic Law. On the other hand, by investigating the existing civil laws of Morocco, Algeria, Egypt, Iraq and Turkish have been examined the place of the mentioned issues in modern regulation and the reflected aspects of the applications.

Key Words: Period of legal retirement, Alimony, Childcare (Hıdâne), Divorce, Legislation.

ÖNSÖZ

Bizi bu mesai ile meşgul ve müşerref kılan Allah'a hamd, gönderdiği örnek ve önder Rasul'e salat ve selam olsun.

İslam; insanın dünyasını ve ahiretini kuşatan, bireylerin olduğu kadar toplumun da gereksinimlerini karşılayan sistemin adıdır. Bu sistemde en ufak bir boşluğa mahal vermeyecek şekilde bireyin ve toplumun menfaatleri için gerekli ilkeler belirlenmiş ve ihtiyaç duyulan müesseseler tesis edilmiştir. Hiç şüphesiz bunlardan biri de evlilik müessesesidir. Evlilik, insanoğlunun var olduğu günden bu yana toplumlar tarafından kutsal kabul edilen, kurulması gerek dini gerek örfi ritüellerle belirlenen, hukuki altyapı ile tanzim edilen ve korunan, taraflarına bir takım hak ve sorumluluklar yükleyen bir müessesedir. Bu müessese tesis edilirken; nikah bağı ile dini ve hukuki bir sorumluluk üstlenerek bir araya gelen eşlerin; evlilik birliği sürerken birbirlerine karşı duydukları sorumluluk ve sahip oldukları bir takım haklar; bu birliktelik sona ererken de devam etmekte ve neticeleri; eşleri, bu evlilikten doğan çocukları, tarafların ailelerini ve toplumu etkilemektedir. Bu sebeple İslam'da boşanmanın hukuki sonuçlarının irdelenmesi psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açılardan önem arz etmektedir. Bu öneme binaen boşanmanın sonuçlarını, hem klasik hukuk hem de modern mevzuat açısından inceleyerek sahaya katkı sağlamak amacı ve literatürdeki bir boşluğu doldurmak ümidiyle hazırlamış olduğumuz bu yüksek lisans tez çalışmasının, planlama, araştırma ve yürütülme safhalarına ilgisi, bilgisi ve tecrübesi ile katkı sağlayan, hocam ve danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gayretli'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca kullandığı her kelimesinin hayatıma kattığı değerle yoluma ışık tutan; saygıdeğer babama, tercihlerimde yanımda olup, eğitim hayatım boyunca amaçlarım doğrultusunda beni destekleyen kıymetli anneme ve çalışma sürecinde tüm zorlukları benimle göğüsleyerek sağladığı destekle bu çalışmayı beşeri cihetten mümkün kılan sevgili eşime teşekkür etmek benim için bir mutluluk vesilesidir. Başarı ise ancak Allah'ın takdiri iledir.

Kübra AYDEMİR CANTEKİN

Erzincan, 2017

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ.....	1
1. İslam Hukukunda Kanunlaştırma Çalışmaları	3
2. Osmanlı Döneminde Kanunlaştırma Çalışmaları.....	5
2.1. Mecelle	5
2.2. Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi.....	6
3. Diğer İslam Ülkelerindeki Kanunlaştırma Çalışmaları	8
3.1. Mısır Örneği	8
3.2. Pakistan Örneği	8
3.3. Irak Örneği	9
3.4. Fas Örneği	9
3.5. Cezayir Örneği	10
3.6. Türkiye Örneği	10
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
EVLİLİK, NİKAH, BOŞAMA VE ÇEŞİTLERİ	12
1. Nikah	14
1.1. Nikahın Tanımı.....	14
1.2. Nikah Akdi ve Unsurları	15

2. Talak.....	18
2.1. Ric'î Talak.....	18
2.2. Bâin Talak	18
2.3. Tefvîz-i Talak	20
2.4. Tefrik	20
2.5. Muhâlea	21
2.6. Îlâ.....	22
2.7. Liân (Lanetleşme).....	23
İKİNCİ BÖLÜM	25
BOŞANMANIN SONUÇLARI	25
1. İddetin Tanımı, Kapsamı ve Çeşitleri.....	26
1.1. İddetin Tanımı, Kapsamı	26
1.2. İddetin Sebep ve Hikmetleri	28
1.3. Kur'ân'da İddet.....	30
1.4. Sünnette İddet.....	34
1.5. İddetin Çeşitleri	35
1.5.1. Ölüm İddeti.....	35
1.5.2. Hayıza Bağlı Ölüm İddeti.....	36
1.5.3. Hamile Kadının Ölüm İddeti	37
1.5.4. Ayrılık İddeti	37
1.5.4.1. Hayız Gören Kadının Ayrılık İddeti.....	39
1.5.4.2. Hayız Görmeyen Kadının Ayrılık İddeti.....	41
2. Nafaka ve Çeşitleri	45
2.1. Tanım ve Kapsam.....	45

2.2. Kur'ân'da Nafaka	46
2.3. Sünnet'te Nafaka	46
2.4. Nafaka Çeşitleri	46
2.4.1. Nafaka-ı Ekârîb (Yakınlık-Hısımlık Nafakası)	47
2.4.1.1 Usul Nafakası	47
2.4.1.2. Fûrû Nafakası	49
2.4.1.3. Havâşi Nafakası	50
2.4.3. Mülkiyyet Nafakası	51
2.4.4. Zevciyyet Nafakası	52
2.4.4.1. İddet Nafakası	55
2.4.4.2. Ölüm İddeti Nafakası	56
2.4.4.3. Ayrılık İddeti Nafakası	56
3. Hidânenin Tanımı, Şartları ve Süresi	62
3.1. Tanım ve Kapsamı	62
3.2. Kur'ân'da Hidâne	64
3.3. Sünnet'te Hidâne	65
3.4. Klasik ve Modern Hukukta Hidâne ve Şartları	65
3.5. Hidâne Vazifeleri	65
3.6. Hidâne Şartları	66
3.7. Hidâne Hakkı ve Hakkın Düşmesi	67
3.8. Hidâne Süresi	70
3.9. Hidâne Meskeni ve Ücreti	71
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	78

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhisselam
S	: sayı
s	: sahife
c.	: cilt
age	: adı geçen eser
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
c.c.	: celle celalühü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
md.	: madde
H.z.	: hazreti

GİRİŞ

Teoride; kişilerin birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlanan hukukun;¹ pratikte varlığı insanlık kavramı kadar eskidir. Zira kendi varlığını ve sahip olduklarını koruma içgüdüsüne sahip olan insan, bunun gereği olarak ortak yaşam sürdürdüğü diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyecek bir takım kurallara muhtaçtır. Bu ihtiyaç toplumsal hayatın içindeki bireyleri, kendi hak ve hürriyetlerini koruyacak; ortak yarar ve adalet beklentisi doğrultusunda düzenlenmiş ve toplumsal müeyyidelerle denetlenebilir bir mekanizma oluşturmaya itmiştir.

Gerek ilkel gerek modern insanın ihtiyaç duyduğu bu mekanizma tarih boyunca var olmuş, kaynakları ve işleyiş biçimi açısından farklılıklar göstermiş ve neticede farklı hukuk sistemleri olarak hayat bulmuştur.

Aralarında geçirgenlik bulunan ve etkileşim içinde olan uluslararası hukuk sistemleri içerisinde, dini hukuk başlığı altında yer alan ve çalışmamızın esasını teşkil edecek olan İslam hukuku, ilahi kaynaklı olması, uhrevi yaptırımlarla desteklenmesi, ahlak-hukuk ilişkisini ön plana çıkarması, taabbudi hükümlere yer vermesinin yanı sıra ictihada açık olması gibi özellikleriyle diğerlerinden ayrılır.

Bu hukuk sistemi için İslami kaynaklarda İslam hukukunun yanında "fıkıh" ifadesi de kullanılmıştır. Fıkıh; delillerden elde edilmiş; dini, ameli hükümleri ifade eden bir terim olarak kullanılmış ancak zamanla hukuk ve hukuk metodolojisi, idare bilimleri ve siyaset, ekonomi gibi bilimleri de kapsayarak anlam genişlemesine uğramıştır.²

Sözlükte su almak için gidilen yol,doğru yol³, bir yöne doğru açılıp uzayarak gitmek anlamında olan şeriat kelimesi de, İslami kaynaklarda bir semavi dine dayanan hükümler bütünü olarak tanımlanmış daha sonra öznel bir anlam kazanarak İslam hukuku ifadesi yerine kullanılmıştır.⁴

¹ "Hukuk, *DİA*, XVIII, s. 314.

² Hayrettin Karaman, "Fıkıh" , *DİA*, XIII, s. 1.

³ "Şeriat", Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB Yayınları, Ankara 2006, s. 617.

⁴ Talip Türcan, "Şeriat" , *DİA*, XXXVIII, s. 573.

Vahiy eseri bir hukuk sistemi olarak İslam hukukunda Şari' yani kanun koyucu Yüce Allah'tır. Bu özelliği uluslararası hukuk sistemleri arasında dikkat çeken en önemli özelliğidir.

Bununla birlikte Kur'ân'da yer alan birçok ifadenin genel hükümler ihtiva etmesi itibariyle evrenseldir.

Vahiy orjinli olması ve değişime kapalı inanç ve ibadet esaslarının bulunmasının yanında, hükümlerin gönderilişindeki tedricilik prensibi, Mekke ve Medine'de nazil olan ayetlerin bulunulan döneme ve ihtiyaca binaen şekillenmesi, toplumsal normları göz önünde bulundurması, hukuki konularda zamanın ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde toplumsal değişime açık olduğunu göstermektedir.⁵

Bu sebeple sosyal gelişim ve değişim şartlarına göre, fertlerin maslahatları göz önünde bulundurulmak üzere icthad hâkimlere devredilmiştir. Zira bu sistemde Kur'ân-ı Kerîm prensipleriyle mevcut hadislere aykırı olmadıkça her icthad muteberdir.⁶ Dolayısı ile sistem, durağan ve pasif değil, aksine dinamik ve gençleşen bir hukuk sistemidir.

Gelişimini bir buçuk asır gibi bir sürede akıllara durgunluk verecek şekilde tamamlamış olan İslam hukuk sistemi aynı zamanda kazuistik bir yapıya da sahiptir. Külli kaideler vazetmekten çok meseleler üzerinde durması bu hukuk sisteminin en önemli özelliklerinden birisidir.⁷

Adalet ilkesine dayanması da bu hukuk sisteminin bir diğer özelliğidir. İnsanlar arasında mutlak adaleti sağlamak ve onların dinleri gibi canlarını, akıllarını, namuslarını ve mallarını korumak da bu hukuk sisteminin amaçları arasındadır.⁸ Sadece dünyevî huzur ve mutluluğu değil, uhrevî saadeti de temin etmeyi hedeflemektedir.

⁵ Nihat Dalgın, " İslam Hukuku ve Evrenselliği" , *Mehir Dergisi* , S. 3, Yıl 1999, s. 77- 80.

⁶ Şakir Berki, " İslam Hukukunun Ana Hatları III" , *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XX, s. 53-57.

⁷ Salih Akdemir, " A. Udeh'in "Et' Teşriu'l Cinai el-İslami" Adlı Eseri ve Tercümesi Üzerine" , *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVIII, S. 21, Yıl 1986, s. 36- 51.

⁸ Ali Pekcan, "İslam Hukukunun Genel Özellikleri", *Mehir Dergisi*, S. 4, Yıl 1999, s. 69- 72.

İslam hukuku konuları açısından tasnif edildiğinde, evlenme, boşanma gibi konularla ilgili hükümleri içeren münakehat, ticaret vb. konuları ele alan muamelat ve ceza hukukunu içeren ukubat başlıklarından oluşmaktadır. Bunların yanı sıra ibadat başlığı altında da ibadetlerle ilgili hükümlere yer verilmektedir.

1. İslam Hukuku'nda Kanunlaştırma Çalışmaları

Kanun; bir devlette yetkili kamu organı tarafından çıkarılan uyulması zorunlu, genel, sürekli ve soyut hukuk kuralları anlamında kullanılan hukuk terimini ifade eder.⁹

Kanunlaştırma ise yepyeni bir kanun yapma olarak ifade edilebileceği gibi, var olanı tedvin etme ve mevcut hükmü hayata geçirme, kanun kalıbına sokarak sistemli olarak bir araya getirme şeklinde de ifade edilebilir.

İslam hukukunun ortaya çıkışı Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ilk vahyin gelmesiyledir. İslam hukuk sisteminin anayasası olan Kur'ân ayetlerinin inmeye başlamasıyla bu hukuk sisteminin temelleri atılmıştır.

Hz. Peygamber; yeni vahiyler geldikçe, vahiy kâtiplerini çağırıp gelen ayetin hangi sureye ait olduğunu bildirip, yazılmasını emretmiştir. Dönemin şartları elverdiği ölçüde dağınık olarak deriler, hurma yaprakları üzerine Mekke'de yazıya geçirilen vahyin, yazılmasının sistematik hale gelmesi ve kurumsallaşması ancak Medine döneminde gerçekleştirilmiştir. Yeniden yazılarak düzenlenmesi ve sahabelerdeki nüshalardan kontrol edilerek bir araya getirilmesi ise Hz. Ebu Bekir (r.a.)'ın halifeliği sırasında gerçekleştirilmiştir.¹⁰

İslam hukukunun ikinci kaynağı olarak sünnetin ortaya çıkışı da tıpkı Kur'ân gibi Hz. Peygamber'e ilk vahyin gelmesiyle başlar. Ancak Hz. Peygamber'in hadislerin yazılması hususunda sahabeyi nehyettiği hakkında bazı rivayetlerin bulunduğu bilinmektedir. Bununla birlikte bu nehyi şahıslara veya bazı durumlara has kılabilen te'viller de bulunmaktadır. Müslümanların Kur'ân yapraklarının kenarlarına hadisleri yazması ile Kur'ân ayetleri ve hadislerin karışma ihtimali veya

⁹ DİA, "Kanun", XXIV, s. 323- 324.

¹⁰ Ziya Şen, "Kur'ân-ı Kerîm'in Yazılması", *Diyanet İlmî Dergi Kur'ân Özel Sayısı*, DİB Yayınları, 2012, s. 59- 83.

Hız. Peygamber'in nehyettiği kişilerin yaşlarının kck olması itibariyle hata edebilecekleri gibi ihtimaller, nehyin belli durum ve şahıslara münhasır olabileceği şeklinde anlaşılmaya müsaittir.¹¹ Ancak bu rivayetlerin yanı sıra Hız. Peygamber'in bizzat hadis yazdırdığına dair rivayetler de mevcut olup, bunun haricinde sahabelerin işittikleri hadisleri koruyabilmek için yazdığı ve Abdullah bin Amr, Hız. Ali gibi gibi sahabelerin şahıslarına ait bir takım hadis sahifelerinin mevcut olduğu günümüze kadar tevatüren ulaşan bilgiler arasındadır.

İfade edilen gerekçelerle hadis tarihinde tedvin faaliyetleri, gecikmiş olarak hicri birinci asrın başlarında İslam dünyası için çalkantılı bir dönemin sonunda resmen mer bin Abdulaziz (r.a.) ile başlamış, hadislerin tedvininden sonra tasnif çalışmalarına devam edilmiş, konu ve ravi ayırımına tabi tutulan hadisler sınıflandırılmıştır.

İslam hukukunun asli ve temel iki kaynağı olan kitap ve sünnet bu şekilde ortaya çıkmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.

İslam hukukunun ilahi kaynaklı olması, yazılı kaynaklarının bulunması, kazuistik bir yapıya sahip olması ve ictehad hukuku olması sebebiyle kanunlaştırma faaliyetleri sınırlı sayıdadır.¹²

Emeviler döneminde mer b. Abdulaziz'in hadis tedvini haricinde dikkat çeken bir kanunlaştırma çalışması bulunmamaktadır. Abbasiler döneminde bakıldığında ise Harun Reşid zamanında kanunlaştırma alanında, İmam Malik'in el Muvatta'nın kanunlaştırılması gibi bir takım teşebbüslerin dışına çıkılamamıştır.¹³

---

¹¹ Muhammed Hamidullah, "Hız. Peygamber Zamanında Hadisin Tedvini", (ev. Nafiz Danışman), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3- 4, Yıl 1955, s. 1- 7.

¹² Muhammed Tayyip Kılıç, *İslam Hukukunda Kanunlaştırma Olgusu*, (Danışman: Prof. Dr. şamil Dağcı), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıl 2008, s. 105, 106, 107.

¹³ Mehmet Gayretli, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kanunlaştırma alışmaları*, Nizamiye Akademi, İstanbul 2015, s. 80,81.

2. Osmanlı Döneminde Kanunlaştırma Çalışmaları

Osmanlı Devleti'nin hukuki yapısında şer'i ve örfi hukuk olmak üzere birbirini destekleyen ve hemen her alanda yan yana yer alan iki hukuk göze çarpmaktadır.¹⁴

Esasını İslam hukukunun oluşturduğu Osmanlı hukukunda padişahın iradesiyle yapılan düzenlemeler örfi hukuk adıyla anılmış ve hukukun icthadi ayağını ve tazir niteliğindeki hükümlerini içeren bir yapıya dönüşmüştür.

Osmanlı'nın kuruluşundan Tanzimat'a kadar İslam'ın ilk dönemlerinden gelen klasik usulle İslam Hukuku uygulanmış, gerek hukuk normları gerekse adli müesseseler köklü bir değişiklik geçirmemiştir.¹⁵

İslam Hukuku'nda kanunlaştırma faaliyetlerinin başlangıcı Mecelle olarak kabul edilmektedir. Ancak bu faaliyetlerin kanunnameler ile başladığını söylemek de mümkündür.¹⁶

Osmanlı Devleti tarafından Tanzimat' tan sonra yapılmış en orijinal ve yerli kanunname olan 132 maddelik 1858 tarihli Kanunname-i Arazi, İslam ve Osmanlı Aile hukukunda yapılan ilk kanunlaştırma hareketi olan 157 maddelik 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi bu çalışmaların bazılarıdır.¹⁷

2.1. Mecelle

İslam Hukuku'nun menşe' ve tekâmülü ile eski ve yeni kanunların mukayesesinin tespiti açısından hukuki çalışmalarda başvurulması gereken önemli kaynaklardan biri olan Mecelle¹⁸; asıl adı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye olan ve Osmanlı Devleti'nde 1868-1876 yılları arasında hazırlanan; daha çok borçlar, eşya ve yargılama hukuku esaslarını içeren bir kanundur.¹⁹

---

¹⁴ Hasan Ellek, "Osmanlı' da Kanunlaştırma Çalışmaları ve Mecelle" , *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III, S. 6, Yıl 2014/ 3, s. 119- 159.

¹⁵ Mustafa Özyiğitoğlu, "Kendi Öz Hukukumuzu Oluşturmak - Mecelle Örneği" , *Tarih Bilinci Dergisi*, S. 15-16, Ekim 2011, s. 72- 74.

¹⁶ Gayretli, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s. 68, 89.

¹⁷ Ellek, "Osmanlı' da Kanunlaştırma Çalışmaları ve Mecelle", s. 132.

¹⁸ Ali Himmet Berki, "Mecelle" , *İslam Medeniyeti Dergisi*, Kasım 1967, s. 27- 29.

¹⁹ Mehmet Akif Aydın, "Mecelle" , *DİA*, XXVIII, s. 231-235.

1860'lı yıllarda devrin önde gelen isimlerinden bazıları; Fransız Medeni Kanununun tercüme yahut bir takım değişikliklerle alınmasını teklif ederken²⁰, Ahmet Cevdet Paşa başta olmak üzere bir kısım aydın batıdan kanun almaya karşı çıkmış ve milli bir kanun hazırlanmasından yana olmuşlardır.²¹

Netice itibariyle 1868-1876 tarihleri arasında Ahmet Cevdet Paşa ve aynı görüşü paylaşan aydınların girişimleriyle bir komisyon Mecelle'yi hazırlamış ve hazırlanan her bölüm irade-i seniyye ile uygun görüldükten sonra hukuk tarihinin önemli bir adımı olarak Mecelle yürürlüğe konulmuştur.²²

Mecelle iki makaleyi içinde barındıran bir mukaddime ile başlamış olup, birinci maddede fıkıhın tarif ve taksimine vezir ve belîğ bir surette yer verilmiştir. 99 külli fıkıh kaidesinin mevcut olduğu ikinci makalenin ise mukaddime olarak öne alınmasının sebebi, hadiselerde hareket noktalarıyla hükümlere ulaşmayı kolaylaştırmış olmasıdır.²³

İslam Hukuk doktrininde en zengin ve en gelişmiş mezhep olan Hanefî mezhebini esas alarak hazırlanan bu kanun hüküm vermeyi kolaylaştırmıştır.

Sade bir dil ve meseleci metoda göre düzenlenen Mecelle, Suriye, Ürdün, Irak, Lübnan, İsrail ve Filistin'de uygulanmıştır.²⁴

2.2. Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi

1858 yılında düzenlenen Arazi Kanunnamesi ile 1876'da yürürlüğe girmiş olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye ile Osmanlı Hukuk Sistemi'nde borçlar, eşya ve yargılama gibi birçok alandaki hukuk boşluğu doldurulmaya çalışılmıştır.

Ancak, Tanzimat'tan sonra da aile hukuku alanındaki hukuk boşluğu mevcudiyetini korumuştur. Kadının toplum içindeki statüsünün ve sosyal durumunun, devletin içinde bulunduğu şartlara paralel olarak değişmesi, batı ile kültürel etkileşim, gayri müslimlerle görülen davalar ile hukuk metinlerine duyulan

²⁰ Beşir Gözübenli, "Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Çalışmaları ve Mecelle", *Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu*, TDV Yayınları, Ankara, Yıl 1997, s. 285- 299.

²¹ Gözübenli, "Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Çalışmaları ve Mecelle", s. 288.

²² Gözübenli, "Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Çalışmaları ve Mecelle", s. 288.

²³ Berki (Ali Himmet), s. 27-29.

²⁴ Aydın, "Mecelle", s.231- 235.

ihtiyaç kendisini göstermiş ve aile hukuku alanında bir kanunlaştırma çalışmasını gerekli kılmıştır.

İslam hukuk tarihinde aile hukuku alanında, ilgili komisyon tarafından hazırlanan ilk kanun olma özelliği taşıyan, iki kısım, dokuz bab ve yirmi altı bölüm ve 157 maddeden oluşan Hukuk-ı Aile Kararnamesi, 25 Ekim 1917' de yürürlüğe girmiştir.

Hazırlanması sırasında sadece Hanefi mezhebi fihına bağlı kalınmamış, diğer mezheplerden de istifade edilerek eklektik bir yöntem kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin çok toplum ve çok kültürlü yapısının gereği olarak kanunnamede Yahudi ve Hristiyanlarla ilgili maddelere de yer verilmiş ve böylelikle yargı birliği sağlanmıştır.²⁵

Kararname'de klasik Osmanlı ilim dili kullanılmış, evlenme ve boşanmanın resmiyete bağlanması öngörülmüştür.

Nişanlanma, evlenme ehliyeti, evlenme engelleri, nikah akdinin yapılış şekli, kefaet, fasit ve batıl nikah, nikahın hükümleri, mehir, nafaka, evlenmenin sona ermesiyle ilgili genel hükümler ve iddet gibi konulara yer verilmiştir.

Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin sonuna istifade edilen farklı mezhep görüşlerinden dolayı muhtemel tenkitlere cevap niteliğinde "Esbab-ı Mücibe Layihası" adı ile bir gerekçe eklenmiştir.²⁶

Mecelle'de olduğu gibi Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de içerik olarak bir takım eksiklikler mevcut olduğundan kararname bu yönüyle eleştirilmiş, gerek gayri müslim gerekse farklı cenahlardan müslüman grupların baskısıyla, 19 Haziran 1919 tarihli bir kanunla, yaklaşık bir buçuk yıl uygulandıktan sonra yürürlükten kaldırılmıştır.

Kararname Suriye, Ürdün, Filistin, Lübnan ve Bosna Hersek gibi ülkelerde yer yer uygulanmış veya yardımcı kaynak olarak kullanılmıştır.²⁷

²⁵ Mehmet Akif Aydın, "Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *DİA*, XVIII, s. 314- 318

²⁶ Orhan Çeker, "Hukuk-i Aile Kararnamesi Giriş ve Tarihçesi", *Mehir Dergisi*, Yıl 1999, s. 19- 21.

3. Diğer İslam Ülkelerindeki Kanunlaştırma Çalışmaları

3.1. Mısır Örneği

Mısır'da modern dönem kanun düzenlemeleri 1920'li yıllarda başlamaktadır.²⁸ Kişi hak ve hürriyetlerinin kapsamlı olarak ele alınmadığı Mısır anayasasında daha çok teknik konular üzerinde durulmuştur. Gerek kapsam gerekse şekil açısından bakıldığında Mısır'da kanunlaştırma Osmanlı Devleti'nin gerisinde kalmıştır.²⁹

Mısır'da yapılan kanunlaştırma çalışmalarında daha çok Fransız etkisinde kalınmıştır,³⁰ ancak yer yer İslam Hukuku, Roma Hukuku ve Napoleon kodunun izlerine de rastlanmaktadır.

Mısır'da 1875 ve 1888 tarihlerinde müslüman ve gayri müslimler için iki ayrı kanun hazırlanmış ancak bundan sonra Mısır hukukunda İslam hukukunun etkileri azalmıştır.³¹

Hukukun belli alanları ile ilgili kanunlaştırma çalışmaları yapılmış, 1943 yılında Miras Kanunu, 1946 da Vakıflar Kanunu ve yine 1946 da Vasiyet Kanunu komisyonlarca düzenlenmiş³² ve bu çalışmalar Arap ülkelerine de örnek teşkil etmiştir.³³

3.2. Pakistan Örneği

Hindistan'dan ayrıldığı 1947 yılından itibaren, Pakistan'da, müslümanlar için koloni hükûmeti zamanında çıkarılan şer'î kanunlar uygulanmıştır.³⁴

1949 tarihinde düzenlenen ve Objectives Resolution adı verilen beyannameye göre Pakistan anayasası Kur'an ve Sünnet prensiplerine göre oluşturulmuş, yasaların Kur'ân ve Sünnete uygunluğunu denetleyen komisyonlar kurulmuştur.³⁵

---

²⁷ Aydın, "Hukuk-ı Aile Kararnamesi", 314- 318.

²⁸ Kılıç, s. 237.

²⁹ Muhammed Hamidullah Ağırakça, *19. Yüzyıl Mısır'ında Kanunlaştırma Hareketleri*, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Erkal), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıl 2011, s. 163.

³⁰ Kılıç, s. 236; J.N.D. Anderson, *Law as a Social Force in Islamic Culture and History*, s. 32.

³¹ Ekrem Buğra Ekinci, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 201.

³² Kılıç, s. 237.

³³ Kılıç, s. 237.

³⁴ Ekinci, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 211.

Pakistan'daki kanunlaştırma çalışmalarında diğer Arap ülkelerine kıyasla gerek muhteva gerek niyet açısından daha gerçekçi adımlar atılmış ve en azından hukukun bir bölümü olan ceza hukukunu bütünüyle kapsayan düzenlemeler yapılmıştır.³⁶

3.3. Irak Örneği

İngilizler 1915'ten itibaren işgal etmeye başladıkları Irak'ta Kanunü'l-Bilâdi'l-Muhtelleti'l-Irakîyye adındaki kanunla ceza hukuku ve medeni hukuku düzenlemiş, buna ilaveten Hindistan' da tatbik ettikleri kanunnamelerini ve Osmanlı kanunlarını ibka etmişlerdir. Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi İngiliz işgalinden sonra hazırlandığı için burada uygulanmamıştır.

1932 yılında İngiltere'nin yargıdan çekilmesi üzerine 1917 tarihli Osmanlı Usûl-i Muhakemât-ı Şer'iyye Nizannamesi ile amel edilmesi kararlaştırılmış ve bu kanun bazı değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. 1923 senesinde Kanunu Mehakimi's-Şer'iyye çıkarılmış; 1945 yılında da bu kanuna ilaveten tefikan Kanunu Teşkilâti'l-Mehâkim çıkarılmıştır.³⁷

3.4. Fas Örneği

1912'den itibaren Fransız hâkimiyetinde yaşayan Fas'ta, 1938 senesinde, Hanefî mezhebi esas alınarak vesayet kanunu hazırlanmıştır. 1956 yılında gerçekleştirilen bağımsızlığın akabinde, 1958 tarihinde Maliki fihhına göre düzenlenmiş el-Müdevvene adlı aile ve miras hükümlerini içeren kanunname yürürlüğe girmiştir.³⁸

3.5. Cezayir Örneği

Cezayir 1830-1962 yılları arasında Fransız işgalinde kalmış ve bu süreçte mahkemeler ahvâl-i şahsiyye hususunda Mâlikî fikhî hükümlerini tatbik etmiştir. 1916 da şer'i bir hukuk tedvini hazırlanmış, 1984 yılında ise mezheblerin telfikine dayalı bir aile kanunu çıkarılmıştır. 1959'da yayınlanan bir kararname ile

---

³⁵ Kılıç, s. 243.

³⁶ Kılıç, s. 244; M. Kamil Yaşaroğlu, Pakistan' da İslam Ceza Hukukunun Kanunlaştırılması, Doktora Tezi, MSBE, İstanbul, 1996, s: 210- 211.

³⁷ Ekinci, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 203.

³⁸ Ekinci, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 206.

müslümanların davaları Cezayir'deki Temyiz mahkemesinin ilgili dairesinde görüleceği hükmüne bağlanmıştır.³⁹

3.6. Türkiye Örneği

Çalışmamızın önceki bölümünde değinildiği üzere Tanzimat öncesi dönem kanunlaştırma çalışmaları açısından parlak bir döneme işaret etmemektedir. Ancak Tanzimat'tan sonra 1868-1876 tarihleri arasında uygulanan Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye ve 1917'de yürürlüğe giren ve Mecelle'de yer almayan aile hukuku konularını içeren Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile mevcut hukuk boşluğu doldurulmaya çalışılmıştır. Mecelle yöntem itibariyle takdir-e şayan gözüke de muhteva bakımından yer yer eleştirilere maruz kalmıştır. Nitekim Hukuk-ı Aile Kararnamesi de bir takım itirazlardan uzak kalamamış bir buçuk yılın ardından yürürlükten kaldırılmıştır.

Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin ilgasının ardından eskiye dönülmüş ve çok geçmeden yeni bir kanun ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak ise yeni kurulan Cumhuriyet idaresine düşmüştür. Türk Medeni Kanunu 1926'da yürürlüğe girinceye dek belli başlı iki çalışma yapılmıştır.

1923'de yapılan aile kanunu tasarısı Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin bir benzeri niteliğinde olduğundan ve bir takım siyasi gerekçelerle yürürlüğe konulamamıştır.

1924 tasarısı ise Hukuk-i Aile Kararnamesi'nden oldukça farklı özellikte hazırlanmıştır. Kadının boşanma hususunda erkekle eşit tutulması, müslim ve gayrimüslimlerin hükümlerinin ayrılmaksızın, benzerlik kurularak ve birleştirilerek ifade edilmesi, evlenme ve boşanmaya dair usul hükümlerinin genişletilmesi bu değişikliklerden yalnızca bir kaçıdır.

Yeni hazırlanan bu tasarı oldukça farklı hükümler ihtiva etmesine rağmen Batı'dan kanun alınması fikrinin ağır basması ve İsviçre'den alınan medeni kanunun hazırlıklarının tamamlanmış olması bu tasarının yürürlüğe girememesinde etkili olmuştur.⁴⁰

³⁹ Ekinci, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 206.

⁴⁰ Gayretli, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, s. 380- 384.

Batılı kanunların incelenmesinin ardından, bir takım düzenlemelerle İsviçre'den iktibas edilen ve Türk hukuku için oldukça yeni hükümlerin yer aldığı medeni kanun; Türk Kanun-u Medenisi 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe konulmuş ve toplum tarafından kısa sürede benimsenmiştir. Daha sonra 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren ve mal rejimlerine ilişkin yeni düzenlemelerin yapıldığı, ancak bel kemiğini aile hukukuna yönelik hükümlerin oluşturduğu beş kitap ve 1030 maddeden oluşan Türk Medeni Kanunu'na kadar yürürlükte kalmış ve tamamen yeni bir hüviyete sahip bu son medeni kanunla kaldırılmıştır.⁴¹

---

⁴¹ M. İlhan Ulusan, "Türk Medeni Kanunu'nun Dünü ve Bugünü", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, I, Sayı: 1-2, Yıl 2002, s. 153, 154, 161.

BİRİNCİ BÖLÜM

EVİLİK, NİKAH, BOŞANMA VE ÇEŞİTLERİ

Evlilik; kadın ve erkeğin aile kurmak amacıyla, kanunlarla belirlenmiş kurallar çerçevesinde bir araya gelmesidir.

Evliliğin amacı bireyin ruhen ve bedenen kendisini yalnızlıktan kurtarması, birlikte yaşam sürdürebileceği bir arkadaş edinmesi, çocuk sahibi olması ve dünyaya gelen çocuğun bakımı, eğitimi gibi sorumlulukları üstlenmesi ve bir aile kurmasıdır.

Ortaya çıkışı insanlık tarihiyle eş zamanlı olan aile kurumu, tarihi süreç içinde değişerek de olsa zamanımıza kadar ulaşmıştır.⁴²

Aile kurumunun oluşmasının ilk adımı olan evlilik ritüelleri tarih boyunca devlet yahut dini otorite tarafından belirlenmiştir. 10. yüzyıldan sonra Roma'da kilisenin kendi mensuplarına evlilikle ilgili getirdiği emir ve yasaklar dini otoritenin evliliğin kurallarını belirmesi hususuna örnektir.

Günümüzde bir çok ülkede mevcut olduğu gibi ülkemizde de - tarafların aleyhlerine sonuçlar doğurmakla birlikte- hem dini nikah hem de mevcut pozitif hukukun öngördüğü şekilde resmi nikah yapılmaktadır.

Nikah kaydı ile bir araya gelerek aile kurma; toplumlar tarafından benimsenmiş, meşru ve müspet kabul edilmiş, nesillerin devamı, toplumun düzeni ve huzuru için gerekli görülmüştür.

İslam hukukunda da evlilik tavsiye edilmiş, toplumsal yapının sağlıklı işleyişinin bir nevi garantisi olan bu müessese her türlü saldırıdan korunmuştur.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şu ifadelerle yer vererek İslam dininde evlenmenin, yuva kurmanın önemine dikkat çekmiştir:

﴿الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَالٌ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَالٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ

⁴² M. Ali Kirman, "Modernleşme Sürecinde Nikahın Kutsallığı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme" , *Dinlerde Nikah Milletlerarası İlmî Toplantı*, İstanbul 2012, s. 627- 645.

أَتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي
الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٣﴾

“Bu gün size temiz ve hoş şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir. Her kim de inanılması gerekenleri inkâr ederse, bütün işlediği boşa gider. Ahirette de o, ziyana uğrayanlardandır.”⁴³

﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْطِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾

"Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."⁴⁴

Yine Hz. Peygamber'in sünnetinde de evlenme ile ilgili ifadeler yer bulmuştur. Hz. Aişe (r. anh.)'dan gelen bir rivayete göre Rasulullah şöyle buyurmuştur:

"Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı siz(in çokluğunuz) ile iftihar edeceğim. Kimin maddi imkanı varsa hemen evlensin. Kim maddi imkan bulamazsa (nafile) oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırııcıdır. "⁴⁵

İslam kültüründe evlilik, Allah'ın emri ve Peygamber'in sünneti olarak yer tutmuş, gayri meşru ilişkiye düşmekten koruması dolayısıyla nesil karışıklığının önüne geçerek sağlıklı nesillerin yetişmesine, kişiyi haramlardan muhafaza ederek aile ortamında maddi ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesine ve dinin korunmasına yardımcı olmaktadır. İslam toplumunun en temel kurumu olan müslüman aile yapısı,

⁴³ Maide 5/ 5.

⁴⁴ Nur 24/ 32.

⁴⁵ İbrahim Canan, Kütüb-ü Sitte Hadis Ansiklopedisi, Akçağ Yayınevi, İstanbul, XVII, s. 187.

eşler arasındaki ilişkilerin meveddet ve rahmetle örgütlendiği, iyilik ve ihsanın, lütufkarlığın hâkim olduğu sıcak bir yuvadır.⁴⁶

Bu bağlamda Yüce Allah Kur'ân'da şu ifadeye yer vermiştir:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾

"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."⁴⁷

1. Nikah

1.1. Nikahın Tanımı

Nikah sözlükte 'evlenmek ve cinsi ilişkide bulunmak' anlamına gelir.⁴⁸ Bir fıkıh terimi olarak, karşı cinsten iki kişinin, birlikte yaşamalarına imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir sözleşmedir.

Tüm dinlerde benzer olmakla birlikte, şekli; dine ve kültüre göre değişiklik gösteren bu hukuksal sözleşme kendi iradeleriyle birlikte yaşama kararı alan tarafların; rol ve sorumluluklarını yerine getireceklerini ve birbirlerine sadık kalacaklarını tanıklar önünde ifade etmeleri ile gerçekleşir.⁴⁹

Evlilik müessesinin kurulması yolunda ilk adım olarak nikah sözleşmesi ya da nikah akdi belirli kaidelere göre gerçekleşir ve ancak böyle olursa toplum tarafından kabule değer görülür ve meşrulaşır.

Nikahın geçerli olabilmesi ve kendisinden beklenen mehir, nafaka, miras, neseb gibi hukuki sonuçları doğurabilmesi için taşınması gereken bir takım şartlar bulunmaktadır. Zira İslam aile hukukunda yalnız eşler arasındaki ilişkileri

---

⁴⁶ Saffet Köse, "Ailede Meşruiyet Temeli Olarak Nikah", *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Ağustos 2010, s. 124- 174; Araf 7/ 189, Rum 30/ 21, Bakara 2/ 237.

⁴⁷ Rum 30/ 21.

⁴⁸ "Nikah", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2006, s. 527.

⁴⁹ Orhan Doğan, "İyatrik Açısından Nikahın Önemi" , *Dinlerde Nikah Milletlerarası İlmî Toplantı*, İstanbul 2012, s. 24- 31.

düzenlenmekle kalınmamış, nikahtan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenecek çocuklar ve yakın akrabalar arasındaki karşılıklı ahlaki, manevi ve hukuki ilişkiler de düzenlenmiştir.⁵⁰

Çalışmamızın konusu olan boşanmanın sonuçlarını da etkileyeceğinden nikah ile ilgili şart ve unsurları bu bölümde incelemek yerinde olacaktır.

1.2. Nikah Akdi ve Unsurları

Taraflar; evlenecek kadın ve erkeğin veya bunların hukuki temsilcileri olan velilerinin, icap ve kabulden ibaret olan nikah akdi için hazır bulunmalarıdır.

İrade beyanı; evlenecek kadın ve erkeğin veya bunların hukuki temsilcilerinin evlenme/ evlendirme isteklerini anlaşılır ve kesin bir şekilde ifade etmeleri, taraflardan birinin evlenme isteğine diğerinin olumlu olarak cevap vermesidir.

Nikahın in'ikad (kuruluş) şartları ise şu şekildedir;

Ehliyet; evlenecek kadın ve erkeğin veya bunların hukuki temsilcilerinin hukuki işlemlere muhatap olma yeterlilikleridir. İslam hukukunda gayri mümeyyiz küçükler gibi kimseler eksik eda ehliyetli, akıl hastası gibi kimseler ise ehliyetsiz kabul edilir. Nikah akdine taraf olacak kimselerin gerek evlenecek gerekse hukuki temsilcilerinin tam ehliyetli olması gerekmektedir.

Meclis birliği; evlenecek kadın ve erkeğin veya bunların hukuki temsilcilerinin icap ve kabulü ortak bir mecliste gerçekleştirmeleridir.

Evlenme engelinin olmayışı; evlenecek kadın ve erkeğin aralarında süt, kan ve sıhri hısımlık gibi sürekli ya da iddet, din ayrılığı gibi geçici evlenme engellerinden birinin bulunmaması gerekmektedir.

Evliliğin şartsız olması; nikah akdinin herhangi bir insanın rızası gibi geçersiz bir şarta bağlanmamış olması gerekmektedir.

Nikahın sıhhat (geçerlilik) şartları ise şu şekilde sayılmaktadır:

---

⁵⁰ İbrahim PAÇACI, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği) " , *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Yıl 2008, s. 59- 92.

Şahitler; nikah akdinin yapılacağı esnada iki şahidin hazır bulunması gerekmektedir.

Evlenme engelini olmayışı; kuruluş şartlarında bulunan evlenme engelinin olmayışı şartının haricinde hukukçular arasında ihtilaf bulunan ya da şüphe arz eden bir evlenme engelin bulunmaması gerekmektedir.

İkrahın olmaması; kişinin ölüm, bir uzva zarar vermek vb. gibi hususlarda tehdit ve cebr ile nikaha zorlanmamış olması gerekmektedir. (Hanefi mezhebine göre ikrah halinde yapılan nikah akdi muteberdir.)

Evliliğin gizlenmemesi; yukarıdaki şartlara ek olarak Maliki mezhebine göre şahit bulundurmak; şahitlerin, gerçekleşen nikah akdini gizleyeceklerine dair bir söz ve niyet arz etmemeleri halinde varlık ifade eder.

Nikah akdinin yürürlük (nefaz) şartı ise evliliğin işlerlik kazanması için veli veya tarafların herhangi birinin izin ve onayına ihtiyaç duymaması nefaz şartının yerine getirilmiş olmasıdır. Nefaz şartı yerine gelmemiş evlilik, bahsolunan izin ve onaya kadar mevkuftur, askıdadır.

Bağlayıcılık (lüzum) şartlarının olmaması, nikahın feshini gerektirebilir.

Örneğin kendi rızasıyla emsallerinden aşağı miktarda bir mehir ile evlenen kadının nikahı velisinin yetkisiyle feshedilebilir. Velinin onayına kadar bu evlilik lüzum şartı eksik, gayri lazım bir evliliktir.⁵¹

Yukarıda ifade edilen şartları taşıyıp taşıymasına göre nikah akdi sahih, fasit ve batıl olarak ifade edilir.

Sahih nikah: Unsurları ve in'ikad ve sıhhat şartları tamam olan nikah akdidir. Sahih nikah kendisinden beklenen mehir, nafaka, iddet, miras, neseb, hürmet-i müsahare gibi hukuki neticelerin tamamını doğurur.

Fasit nikah: Unsurları ve in'ikad şartları tamam olmakla beraber sıhhat şartlarında eksiklik bulunan nikahtır. Fasit nikahta zifaf olmamışsa hiçbir hukuki

---

⁵¹ İlmihal, DİB Yayınları, 2006, Ankara, II, s. 200- 209.

netice doğurmaz. Zifaf vuku bulmuşsa hürmet-i müsahare, neseb, mehir ve fesih iddeti hukuken geçerlidir.

Batıl nikah: Unsurlarında ve in'ikad şartlarında eksiklik olan nikahtır ki hiçbir hukuki netice doğurmaz.⁵²

2. İslam Hukukunda Ayrılık ve Çeşitleri

İslam Hukukunda karı koca arasında ortaya çıkabilecek sorunların ilerlemeden çözülmesine yönelik önlemler alınmış ve bu anlamda bir takım ilkeler belirlenmiştir. Çiftler arasında anlaşmazlık nedeni olabilecek konuyu büyütmemek, karşı tarafın hassas olduğu konuları gündemde tutmamak, bir anlamda anlayış ve tahammül göstermek, özveride bulunmak evliliğin devamı için Kur'an'da tavsiye edilmiştir.⁵³ Anlaşmazlık halinde hata ve kusurların hoşgörüsü ile bertaraf edilmesi⁵⁴, kurulmuş aile müessesesi dağılmadan şayet kusurlu taraf kadın ise dinen izin verildiği ölçüde erkek tarafından evliliği kurtarıcı ve ıslah edici tedbirlerin alınması,⁵⁵ sorun çözülmemiş ise tarafların ailelerinden birer hakem tayin edilerek sorunun çözülmesine yoğunlaşılması⁵⁶ bu tavsiyeler kabilindedir.

Ancak İslam, kadının boşanmasını her ne kadar sevilmeyen bir davranış olarak kabul etmişse de, İslam Hukukçuları genel olarak nassların işaret ettiği doğrultuda talakın caiz olduğuna ittifak etmişlerdir.⁵⁷

İslam hukukuna göre birçok ayrılık şekli bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde İslam hukukunda boşama/ boşanma çeşitlerine dikkat çekmek yerinde olacaktır.

⁵² Hamdi Döndüren, "Delilleriyle Aile İlmihali" , Erkam Yayıncılık, İstanbul, 1983 199- 207.

⁵³ Hamza Aktan, " Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü" , *Dini Araştırmalar Dergisi*, V, Eylül-Aralık 2002, s. 5- 16.

⁵⁴ Nisa 4/ 19.

⁵⁵ Nisa 4/ 34.

⁵⁶ Nisa 4/ 35.

⁵⁷ Ali Yüksek, *İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak*, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Baktır) , Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 13.

2. Talak

"Sözlükte "serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak / bağıni çözmek" anlamındaki talak kelimesi fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikah akdinin bozulmasını ifade eder."⁵⁸

İslam hukukunda boşama öncelikli olarak kocanın iradesine teslim edilmiştir.

Bunun sebebi olarak fakihler kadının, düşünce ve muhakeme gücünün erkeğe nispetle zayıf oluşu, kadının keyfi ve kapris neticesi hareket etmeye meyyal oluşu nedeniyle ani karar verme ihtimalini öne sürmüştür.⁵⁹ Ancak İslam aile hukukunda evlilik akdini sona erdirme yetkisi prensip olarak kocanın elinde olmakla birlikte, bu yetki sadece kocaya veya karıya verilmediği gibi mahkemenin takdir yetkisine de bırakılmamıştır ve bu üç taraf boşamada belli oranlarda pay sahibi ve yetkili kılınmıştır.⁶⁰ Öncelikli olarak kocaya verilen talak hakkı, kocanın karısına "Boş ol, seni bıraktım, benden boşsun" gibi ifadeleri kullanması ile vuku bulur. Gerçekleşen talak İslam hukukunda geri dönülebilirlik açısından ikiye ayrılır:

2.1. Ric'î Talak

Yeni bir nikah ve mehre ihtiyaç olmaksızın tarafların birbirlerine dönmelerine imkan tanıyan ve açık ifadelerle gerçekleşen boşanma şeklidir.⁶¹

2.2. Bâin Talak

Ancak yeni bir nikah ve mehir ile tarafların birbirlerine dönmelerine imkan tanıyan ve kinayeli lafızlarla gerçekleşen boşanma şeklidir.⁶²

Talak-ı Selase; Erkeğin karısını üç kez boşaması halinde birbirlerine yeniden dönüş imkanının olmadığı boşama biçimidir ki buna literatürde "bey'nunet-i kübra" yani büyük boşama denir.

⁵⁸ H. İbrahim Acar, "Talak" , *DİA*, 2010, XXXIX, s. 496.

⁵⁹ Selahaddin Eroğlu, "Talak Hakkında Kur'ân-ı Kerîm' in Genel Tutumu" , *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, XXVIII, 1986, s. 158- 165.

⁶⁰ Menderes Gürkan, "İslam Aile Hukukunda Karıya Tanınan Boşama Yetkisi: Tefvîzu't Talak", *İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S. 18, Yıl 2011, s. 275- 310.

⁶¹ "Ric'î Talak", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 557.

⁶² "Bâin Talak", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 53.

Tek bir mecliste ve bir defada söylenen üç boşama lafzının bey'nuneti kübra sayılıp sayılmaması alimler arasında çeşitli ihtilaflara sebep olmuştur.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de boşamanın ancak iki kez olduğunu sonrasının ya geçinmek yahut kesin bir ayrılık olduğunu ilgili ayette ifade etmektedir.

﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا جُنَاحَ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ حَفِظْتُمُ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

"(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir."⁶³

﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ لَهَا فِيمَا طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

" Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikahlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir. "⁶⁴

Bahsi geçen ayette de ifade edildiği üzere kocanın talak-ı selase ile boşadığı kadın, kocasına dönebilmek için bir başkasıyla tüm şartları haiz gerçek bir evlilik yapması gerekmektedir. Ancak ikinci kocasının ölümü veya ondan boşanmasının ardından iddetini bekleyen kadın ilk kocasıyla evlenebilir.

⁶³ Bakara, 2/ 229.

⁶⁴ Bakara, 2/ 230.

2.3. Tefvîz-i Talak

" Sözlükte 'bir işi başkasına havale etmek' anlamındaki tefvîz⁶⁵; fıkhıta daha çok nikah ve talakla vezirlik konularında kişinin kendine ait hukuki bir yetkiyi başkasının kullanmasına izin vermesini ifade eder."⁶⁶

İslam aile hukukunda kullanılan terim anlamıyla "kocanın boşama yetkisini karısına veya bir başka kişiye devretmesine " tefvîzü't- talak" denir."⁶⁷

Alimler arasında temlik mi yoksa tevkil mi olduğu yönünde ihtilaflar barındıran bu çeşit boşamanın delili ise Hz. Peygamber ile hanımlarına yönelik nazil olan şu ayeti kerîmedir.

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأُزَوِّجَكُمُ إِن كُنتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَرَبَّتَهَا فَتَعَالَى أُمُتُكُمْ وَأَسْرَحُكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾

"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım."⁶⁸

Kadının kendini boşama yetkisine sahip olması anlamına gelen bu ayrılıkta erkeğin kullandığı yetki devretme ifadesinin ne olduğu boşamanın çeşidini de belirleyecektir.

Mezhepler arasında ihtilaflı olan bu tür bir boşanmanın geri dönülebilirliği yani ric'î mi yoksa bâin talak mı olduğudur.

Hanefilere göre boşanma yetkisi kendisine devredilmiş kadın sarih bir ifade kullanarak boşanmayı gerçekleştirmişse ric'î talak, kinayeli bir ifade kullanarak boşanmayı gerçekleştirmiş ise bir bâin talak vaki olur.⁶⁹

2.4. Tefrik

"Sözlükte 'iki şeyi birbirinden ayırmak' anlamındaki tefrîk, fıkhıta kadının mahkemeye başvurması üzerine hakim kararıyla evliliğe son verilmesini yani kazai boşanmayı ifade eder."⁷⁰

⁶⁵ "Tefvîz", Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 643.

⁶⁶ Abdussamet Bakkaloğlu, "Tefvîz" , *DİA*, XL, s. 310.

⁶⁷ Bakkaloğlu, , "Tefvîz", s. 310.

⁶⁸ Ahzab, 33/ 28.

⁶⁹ M. Fatih Turan, " Hanefilerin Kinayeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Bain Talak Sayması Üzerine Bir Analiz", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 27, Nisan 2016, s. 430.

Dört sünni mezhebi birlikte değerlendirdiğimizde, İslam hukukunda kazâi boşanma için başlıca dört sebebin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu sebepler hastalık ve kusur, nafakanın ödenmemesi, gaiplik ve fena muamele- geçimsizliktir.⁷¹

Tefrik neticesi itibariyle talak da olabilir akdi temelinden yok sayan bir fesih de olabilir. Nafaka temin etmeme, ila, hastalık, eşler arasındaki geçimsizlik, hapis, kayıplık veya taassüf gibi sebeplerden dolayı ayırma talak; irtidat ve eşlerden birinin müslüman olması gibi sebeplerle akit fasit olduğu için ayırmalar da fesihtir."⁷² Fesih ise fıkıh literatürünce yapılan sözleşmeden dönme, geri alma, iptal etme, cayma gibi akit bağının iradeye bağlı olarak sona erdirilmesidir.⁷³

Kocada bulunan bir kusur ve hastalıktan dolayı hakimin hükmettiği ayrılık Hanefi ve Maliki mezhebine göre bir bâin talak, Şafii ve Maliki mezhebine göre fesih kabul edilir.

Evlilik içindeki nafakayı temin edemeyen erkek için Hanefi mezhebi hakime tefrik yetkisi tanımazken, İmam eş-Şafii ve Ahmed bir Hanbel'e göre hakimin ayırma yetkisi vardır ve fesihle sonuçlanır. Maliki mezhebine göre ise bu ayırma bir ric'î talaktır.

Kocanın gaip oluşu hakkında Hanefi ve Şafiler kadına mahkemeye başvurarak boşanma hakkı tanımazken İmam Malik ve Ahmed bin Hanbel bu hakkı tanır ve İmam Malik göre bu ayırma bir bâin talak, Hanbeli mezhebine göre ise fesih sayılır.⁷⁴

2.5. Muhâlea

"Sözlükte 'elbiseyi çıkarmak, soyunmak; ayırmak' gibi anlamlara gelen hul',⁷⁵ fıkıhta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması

---

⁷⁰ Bakkaloğlu, , "Tefvîz", s. 310.

⁷¹ M. Akif Aydın, "İslam Hukukunda Kazai Boşama- Tefrik", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 1986, s. 1-12.

⁷² Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık, İstanbul 1994, IX , s. 402.

⁷³ "Fesih", Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 179.

⁷⁴ Talip Türcan (edt), *İslam Hukuku El Kitabı*, Ankara, 2015, s. 345.

⁷⁵ "Hul", Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 269.

üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme muhâlea adı verilir."⁷⁶

Bu bedel tıpkı erkeğin nikah akdi veya sonrasında verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği mehir gibidir. Yani mehir olarak verilebilen her şey hul' yoluyla da verilebilir.

Muhâlea' nın Kur'ânî delili aşağıda ifade edilen ayettir:

﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

"(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah' ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir."⁷⁷

Muhâlea alimlerin kimine göre talak kimine göre fesih olarak kabul edilmiştir. Hanefi alimlere göre ise muhâlea bir bâin talak sayılır.

2.6. İlâ

"Sözlükte 'yemin etmek' anlamına gelen ilâ kelimesi"⁷⁸, terim olarak kocanın yemin, adak veya bir şarta bağlamak suretiyle eşiyle cinsel ilişkide bulunmayı kendisine yasaklamasını ifade eder."⁷⁹

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'deki şu ayeti ile ilâya işaret eder:

﴿اللَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

⁷⁶ Fahrettin Atar, "Muhalea", *DİA*, XXX, s. 399.

⁷⁷ Bakara, 2/ 229.

⁷⁸ "İlâ", Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 308.

⁷⁹ Hamdi Döndüren, " İla" , *DİA*, XXI, s. 61.

“Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁸⁰

﴿وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

"Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar) . Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."⁸¹

İslam hukukuna göre kocanın karısına yaklaşmamaya yemin etmesi halinde îlâ gerçekleşir. Kocanın ettiği yemine dört ay boyunca sadık kalması ile Hanefilere göre hemen, diğer mezheplere göre ise mahkeme sürecinden sonra talak vâki olur.⁸²

Erkek ayette sınırlandırılan süre içerisinde eşine dönerse evlilik devam eder ve içerisinde Hanefilerin de bulunduğu bir grup fukahâyâ göre keffâret ödemez. Cumhura göre ise bu dönüşten dolayı yemin keffâreti öder. Ancak bahsi geçen sürede eşine dönmezse ayrılık gerçekleşir. Gerçekleşen bu ayrılığın ric'î mi yoksa bâin mi olacağı da âlimler arasında ihtilaf konusudur.

Ebu Hanife ve ashâb-ı kirâmın çoğunluğuna göre dört ayın sonunda bâin talak meydana gelir. Ayrıca hakime başvurup tefrik kararı almaya gerek yoktur.

İmam Şafii, Malik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise, dört ay sona erince, koca karısını boşar yahut da karısı hakime başvurup tefrik talebinde bulunur. Her iki durumda da ric'î talak vâki olur.⁸³

2.7. Liân (Lanetleşme)

Sözlükte "kovmak, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmak" anlamındaki la'n⁸⁴ ifadesi, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde sözlük anlamında kullanılmıştır. Bu kökün

⁸⁰ Bakara, 2/ 226.

⁸¹ Bakara, 2/ 227.

⁸² Hatice Şenyiğit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (İla), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat Şimşek) , Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıl 2014, s. 20.

⁸³ Döndüren, "Delilleriyle Aile İlmihali", Erkam Yayıncılık, İstanbul, 1983 s. 411.

⁸⁴ "Liân", Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 397.

türevlerinden olan liân ve mülâane de "karşılıklı lanetleşme" demektir. Fıkıh terimi olarak liân, karısının zina ettiğini veya doğan / doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin masum olduğuna aynı şekilde yemin etmesidir.⁸⁵

İslam hukukunda insanın şeref ve haysiyet dokunulmazlığına ayrı bir önem verilmiştir. Liân konusunda da aynı hassasiyete riayet edilmiş, hiçbir konuda gerekli görülmemiş olan dört şahit şart kılınmış, yalan söyleyen eş hakkında da Allah'ın laneti ve gazabı istenmiş ve müslümanları yalan yere şahitlikten sakındıracak bir yemin şekli kabul edilmiştir.⁸⁶

Liân (mülâane) sonrasında vaki olan ayrılık hakkında alimler arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Alimlerden bir kısmı bu ayrılığı fesih, bir kısmı bâin talak olduğunu ifade etmiştir.

Ebu Hanife ve İmam Muhammed bu ayrılığın bâin talak olduğu görüşünü savunur.⁸⁷

Cumhura göre ise fesihtir ve karı kocayı birbirlerine ebediyen haram kılar.⁸⁸

---

⁸⁵ Mehmet Akif Aydın, "Liân", *DİA*, XXVII, s.172.

⁸⁶ Mediha Sarı, *İslam Aile Hukukunda Yeminleşme Ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi*, (Danışman: Prof. Dr. Halit Çalış), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıl 2013, s. 65.

⁸⁷ Sarı, *İslam Aile Hukukunda Yeminleşme Ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi*, s. 83.

⁸⁸ Sarı, *İslam Aile Hukukunda Yeminleşme Ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi*, s. 85.

İKİNCİ BÖLÜM

BOŞANMANIN SONUÇLARI

İslam dininde Şâr'i (c.c.) tarafından insanların dünya ve ahiret mutluluğunu temin edici bir takım emirler vaz' edilmiş, yer yer tavsiyelerde bulunulmuş ve mükellef bazı hal ve davranışlardan men edilmiştir.

Dinimizin üzerinde durduğu, bir çok kural ve hükümle fıkıh literatüründe önemli bir yer tutan aile kurmak da bu tavsiyeler kabilindedir. Her ne kadar umumi anlamda tavsiye olarak değerlendirilse de evlenmek ve aile kurmanın hükmü mükellefin içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda değişiklik gösterebilir ve günaha düşecek kimse için vacip mesabesine yükselebileceği gibi evleneceği kimseye zulmetmesi muhtemel kimse için mekruh haline de dönüşebilecektir. Ancak genel hüküm olarak bakıldığında evlenmek ve aile kurmak dinimizce ferdin ve toplumun huzuru ve mutluluğu için tavsiye edilmiştir.

İslam dininin korunmasını emrettiği zaruriyyatlar içerisinde nesli korumanın da var olduğundan hareketle; aile kurmanın nesil ve nesebi koruyacağı, zinadan uzak tutmak suretiyle hem ferdi hem toplumu menfi bir halden muhafaza edeceği görülmekte ve ilk insandan itibaren aile müessesesi her toplum, her din ve her ırk için geçerli ve gerekli bir müessese olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak bu kadar ferdi ve toplumsal faydasına rağmen kurulan aile müessesesi bazen evli fertlerin kendisinden bazense çevresel etmenlerden varlığını devam ettirememekte ve aile birliği bozulmaktadır.

İslam dininde aile birliğini sarsacak fiillerden uzak durulması emredilmiş, karı ve kocanın hak ve sorumlulukları naslarla belirlenmiş ve bu birliğin yıkılmaması için gerekli önlemler alınmıştır.

Ancak alınan tüm bu önlemlere rağmen tarafların ayrılmaya karar vermeleri halinde hoş karşılanmamakla birlikte ayrılmaya izin verilmiştir.

Evlilik birliği devam ederken karı kocanın birbirlerine karşı duydukları hak ve sorumluluklar İslam aile hukukuna göre hemen son bulmamakta bir müddet daha devam etmektedir.

Zira ayrılma ile yalnızca karı- kocanın değil mevcutsa çocukların, tarafların ailelerinin ve hatta dolaylı olarak toplumun da bu sonuçtan etkileneceği göz ardı edilmemiş, evlenme gibi ayrılma da bir takım kurallara bağlanmıştır. İslam aile hukukunda boşanmanın gerek sebepleri gerekse sonuçları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde biz boşanan tarafları, yakınlarını ve çocuklarını psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak yakından ilgilendiren boşanmanın hukuki sonuçlarından iddet, nafaka ve hidâne bahislerini ele alacağız.

1. İddetin Tanımı, Kapsamı ve Çeşitleri

1.1. İddetin Tanımı, Kapsamı

"Sözlükte "saymak, sayılan şeyin miktarı, adet" anlamına gelen iddet⁸⁹ kelimesi, İslam hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder."⁹⁰

Klasik fıkıh kitaplarında ise iddet şu şekilde tanımlanmıştır; vefat veya müfarakattan sonra baki kalan nikah asarının inkızası için şer'an muayyen bir ecel demektir ki, bu müddet nihayet bulmadıkça zevc veya zevce başkasıyla ve bazı ahvalde birbiriyle tekrar evlenemezler.⁹¹

Fıkıh mezheplerince iddet için farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Hanefilerce iddet için yapılan iki meşhur tanım şu şekildedir. Birincisi iddeti, nikahın eserlerinden kalanın sona ermesi için tayin edilmiş bir vade ikincisi ise nikahın zevalinden sonra kadının belirli bir süre beklemesidir.⁹²

⁸⁹ "İddet", Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 293.

⁹⁰ H. İbrahim Acar, "İddet", *DİA*, XXI, s. 466.

⁹¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, II, İstanbul 1988, s. 368.

⁹² Abdurrahman El Ceziri, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, (Çev. Hasan Ege) , Bahar Yayınları, VI, İstanbul 1988, s. 337.

Malikilere göre iddet; karının boşatılması, kocanın ölmesi veya nikahın fesh edilmesiyle evlenmekten men olunan müddet demektir.⁹³

Şafiilere göre iddet; kadının kendisinde rahminin beri olmasının bilinmesi, teabbüd veya kocasını kaybettiği için beklemesi gereken süredir.⁹⁴

Hanbeliler ise iddeti, şer'an mahdud bir bekleyiş olarak ifade etmiştir.⁹⁵

Yapılan tüm bu tanımlamalar doğrultusunda iddet; evliliği gerek ayrılık, gerek ölümle sona ermiş olan kadının yeniden evlenebilmek için beklemesi gereken süredir. Erkeğin bazı özel durumlarda yeni bir evlilik yapabilmesi için beklemesi gereken bir iddetten bahsedilirse de bu sürenin iddet mi yoksa men edilme mi olduğu fıkıh bilginlerince tartışılmıştır.

Yine yapılan tanımlarda iddetin ölüm ve ayrılık için ayrı ayrı belirlenmiş sürelerinin olduğu göze çarpmaktadır. Şer' i bir gereklilik olduğu, dolayısıyla hem Allah hakkı hem kul hakkı olarak emredildiği, tanımlarda işaret edilen bir diğer husustur. Son olarak tanımlarda iddetin sebep ve hikmetlerinden biri ve belki de en önemlisi olarak kadının rahminin bir ceninden temiz olmasının tespiti için gerekli bir müddet olduğu ifadesine yer verilmiştir. Bu süre evlenme yasağının yanı sıra değişik kesimleri yakından ilgilendiren mesken, nafaka, nesep, mirasçılık gibi birçok hak ve yükümlülük için de ölçü kabul edildiğinden bu hususta zengin bir hukuk doktrini oluşmuş ve konu klasik dönem fıkıh literatüründe evliliğin sona ermesinin neticelerinden biri olarak "iddet" alt başlığı altında işlenmiştir.⁹⁶

1.2. İddetin Sebep ve Hikmetleri

İslam dini; insanların dünyaya gönderiliş amaçları doğrultusunda gerek birbirleriyle gerekse Yüce Yaratıcı ile ilişkilerinde gerekli hukuki prensipleri düzenleyen, kıyamete kadar da yürürlükte kalacak olan en son ve mükemmel dindir. Bu bağlamda İslam hukukunda temel kaynaklardan çıkarılabilecek hükümler İslam'ın ruhuna uygun bir şekilde, insanların dünya ahiret mutluluğunu sağlamakla birlikte,

---

⁹³ Ceziri, VI, s. 340.

⁹⁴ Ceziri, VI, s. 342.

⁹⁵ Ceziri, VI, s. 343.

⁹⁶ Acar, "İddet", s. 467.

bireysel ve toplumsal düzeni temin edici nitelikte olmalıdır. Şa'ri'nin hüküm koyarken gözettiği maksatlar, şer'i kaynaklardan hüküm istinbat edilirken de gözetilmelidir. İlâhi vahyin ışığında nassların doğru anlaşılması için bilinmesi ve gözetilmesi gereken bu maksatlara fıkıh literatüründe "Makasıdu'ş şeria" yani Şer'i Maksatlar denilmektedir.⁹⁷

Allah'a kulluğun, adaletin ve toplumsal düzenin sağlanması, eşitlik ve hürriyet, erdemli bir toplum oluşturma, yeryüzünün imarı, itidal ve kolaylık gibi amaçlar doğrultusunda gözetilen bu mana ve hikmetler; dinin korunması, nefsin (canın) korunması, neslin korunması, malın korunması ve aklın korunması olarak beş temel üzere bina edilir.⁹⁸

Konumuz olan iddet kavramının hem taabbudi yani Allah'a ibadet olarak uygulanması hem de kul hakkı olarak yerine getirilmesi gereken bir vecibe olarak karşımıza çıkması makasıdu'ş şerianın zaruriyyat denilen, gözetilmesi ve korunması icap eden, beş temel haktan biri olan; neslin korunması ile doğrudan ilgilidir.

Amaçlarından biri de neslin devamını sağlamak olan evlilik, herhangi bir şekilde son bulurken nesil korunmak zorundadır. Hiç şüphe yok ki başta bu maksat ve daha bir çok hikmetler ışığında iddet; gereken kişilere belli şart ve kurallara bağlı olarak emredilmiştir.

Ayrılık, ölüm, kocanın gaipliği gibi bir vech ile evlilik birliğinin sona ermesi durumunda, kadının yeni bir evlilik akdi gerçekleştirmeden bekleyeceği bu süre, onun bir cenin taşıyıp taşımadığını belli edecek, nesil karışıklığının önüne geçilmiş olacaktır. Aksi halde böyle bir müddet beklemeksizin kadının bir başkasıyla yeni bir evlilik yapması kadının hamileliği halinde nesil karışıklığına ve buna bağlı birçok sosyolojik ve psikolojik soruna sebebiyet verecektir.

Günümüzde bazı tıbbi yöntemler kullanılarak gebeliğin mevcut olup olmadığının tespit edilebilmesi her ne kadar bir sorunu ortadan kaldırıyor olsa da vahyolunduğu dönemden kıyamete kadar sürecek hükümler barındıran bu hukuk

⁹⁷ Ömer Faruk Habergetiren, "İslam Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru", *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Uluslararası Sempozyum Bildirisi*, Şanlıurfa Nisan 2013, s. 1.

⁹⁸ Ertuğrul Boynukalın, "Makasıdu'ş Şeria", *DİA*, XXVII, s. 425.

sisteminde bir hükmün ancak bir hikmetinin bulunduğu düşüncesi oldukça eksik bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Yüce Yaratıcı insan vücudundaki bir organ veya kainattaki varlıklardan birini nasıl ki sadece bir vazife ile vazifelenmemişse taabbudi olarak bildirilen hükümler de bir tek sebebe bağlı olarak vaz edilmemiştir.

Bu açıklamanın ardından iddetin hikmetlerinden en önemlisi olarak ifade ettiğimiz rahmin bir ceninden temiz olması maddesi haricinde bir çok sebep ve hikmet insan aklıyla kavranabilecek niteliktedir.

Bunlardan en göze çarpanı iddet içerisinde her iki tarafa da evliliklerini yeniden gözden geçirebilme imkanının verilmesidir.⁹⁹ Bu süre zarfında taraflar düşünebilecek, ve Kur'an'ın da işaret ettiği gibi ailelerden seçilmiş hakemler¹⁰⁰ sorunların ortadan kaldırılması ve aile birliğinin yeniden tesisi için gerekli görüşmeleri yapabileceklerdir. Böylelikle nesli korumanın yanında aile birliğinin tekrar tesisi için de iddet gerekli kılınmaktadır.

Şayet karı-kocanın kararı iddet müddeti içinde de değişmedi ve ayrılık gerçekleşti ise bu süre boşanma ve sonrasına bir hazırlık ve geçiş dönemi olarak değerlendirilebilecek, şayet evlilikten doğan çocuklar varsa onların da bu karara alışması sağlanmış olacaktır. Ayrılan çiftler, mevcutsa çocuklar ve hatta ailelerin de bu duruma hazırlanmasıyla iddet, gelişebilecek psikolojik travmanın da en aza indirilmesinde etkili olabilecektir.

Evlilik hayatı boyunca geçimi eşi tarafından sağlanan kadının yine ekonomik durumunu gözden geçirmesi ve planlamalar yapması ve yeni hayatına hazırlanması da iddet içinde mümkün olacaktır.

Ölüm iddeti için ise kadın yukarı da belirttiğimiz gibi yeni hayatına uyum sağlayacak ve bunun ötesinde kocasının hatırasına saygısını göstermiş olacaktır. Bu hem kadının bizzat kendisi, mevcutsa çocukları ve hem de kocasının yakınları için yerinde bir bekleme olacaktır. Kadının yeni bir evlilik için beklemesiyle, önceki evliliğinin izlerinin hafifletilmesi de sağlanmış olacaktır.

---

⁹⁹ Acar, "İddet", s. 466.

¹⁰⁰ Nisa, 4/ 35.

Bu ve benzeri sebep ve hikmetler dahilinde iddet yerine getirilmesi gereken bir hüküm olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Kur'ân'da İddet

İslam hukukunda hükümlerin dayandığı temel iki ana kaynak bulunmaktadır. Bunlar kitap ve sünnet olarak ifade ettiğimiz Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Herhangi bir hususta hüküm verileceği zaman bu iki temel kaynağa başvurulmaktadır. Konumuz olan iddetin neveleri, şartları ile ilgili açıklamadan evvel iddet için verilen vaciptir¹⁰¹ hükmünü dayandırıldığı kitap ve sünnet delillerini de ifade etmek gerekmektedir.

İddet kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de ondan fazla ayette yer almıştır. Bakara ve Talak surelerinde ayrılık sonrası gereken iddetin mahiyeti, meskeni, müddeti hakkında ve iddet süresince erkeğin karısına yaklaşımının nasıl olması gerektiğini belirten ifadeler yer almaktadır.

﴿وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁰²

İddet süresi sona erdiğinde yapılması gerekenler yine Bakara suresinin devam eden ayetlerinde yer almaktadır:

﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنِ أَجَلَهُنَّ فَأُمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لَتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ لِيُعْظِمَكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

¹⁰¹Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, s. 488.

¹⁰²Bakara, 2/ 228.

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları tutmayın. Bunu kim yaparsa kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah' ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”¹⁰³

﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ رِزْقٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın. Bununla içinizden Allah' a ve ahiret gününe iman edenlere öğüt verilmektedir. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”¹⁰⁴

﴿وَالْمُطَلَّاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾

Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur.¹⁰⁵

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يُخْرِجَنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُخْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا﴾

“Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır.”¹⁰⁶

¹⁰³ Bakara, 2/ 231.

¹⁰⁴ Bakara, 2/ 232.

¹⁰⁵ Bakara, 2/ 241.

¹⁰⁶ Talak, 65/1.

﴿فَإِذَا بَلَغَ أَحْلَاهُ فَاْمَسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾

"Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İzinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar."¹⁰⁷

﴿وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾

"Onu beklemediği yerden rızıklandırır. Kim Allah' a tevekkül ederse, O kendisine yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah, her şeye bir ölçü koymuştur."¹⁰⁸

Kocası ölen kadının bekleyeceği iddetin süresi ve mahiyeti de Bakara ve Talak suresinde belirtilmektedir.

﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرْتَضْنَ بَأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغَ أَحْلَاهُ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْتُمْ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾

"İzinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."¹⁰⁹

﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عِلْمَ اللَّهِ أَنَّهُمْ سَتَدَكُرُونَهُنَّ وَلَكِن لَّا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَلَا تَعْرِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجْلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَظِيمٌ عَلِيمٌ﴾

"(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz.

¹⁰⁷ Talak, 65/2.

¹⁰⁸ Talak, 65/3.

¹⁰⁹ Bakara, 2/234.

Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikah yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki, Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir. Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının ve yine şunu da bilin ki Allah gerçekten çok bağışlayandır, hafımdır. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)"¹¹⁰

﴿الَّذِينَ يَتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذُرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَّعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

"İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Ama onlar (kendiliklerinden) çıkarlarsa, artık onların meşru biçimde kendileri ile ilgili olarak işlediklerinden dolayı size bir günah yoktur. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."¹¹¹

Henüz cinsi ilişki vaki olmadan gerçekleşen ayrılıklarda iddet hususunda nasıl davranılacağı Ahzab suresinde ifade edilmektedir:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾

"Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikahlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın."¹¹²

Adetten kesilmiş ya da adet görmeyen kadınların sayacağı iddete yine Talak Suresinin ilgili ayetlerinde işaret edilmektedir:

﴿وَاللَّائِي يَكْسِرْنَ مِنَ الْمُحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾

¹¹⁰ Bakara, 2/235.

¹¹¹ Bakara, 2/240.

¹¹² Ahzab, 33/ 49.

"Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapımlarıyla sona erer. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir."¹¹³

﴿ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْنَا وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾

"İşte bu, Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun kötülüklerini örter ve onun mükâfatını büyütür."¹¹⁴

1.4. Sünnet'te İddet

Hz. Peygamber'in sünnetinde de iddet bahsi yer bulmuştur. İfade edilen hadisler ve daha bir çok hadiste iddetin mahiyeti, ayrılık ve ölüm iddetleri, iddet süresince nafaka ve mesken hakkı gibi birçok konuya yer verilmiştir. Biz burada hükme sünnetten dayanak olan bir kaç hadis-i şerif ile yetineceğiz:

"Esmâ Binti Yezid İbni's- Seken el- Ensariyye (r.anh)'ın anlattığına göre , Esmâ, Rasulullah zamanında kocasından boşanmıştır. Ve o sıralarda boşanan kadın için henüz iddet bekleme hükmü yoktu. İşte bu sebeple, Esmâ boşanınca, Allah Teala Hazretleri, boşanan için iddet bekleme emrini indirdi. "¹¹⁵

"Süleyman İbnu Yesar rahimehullah anlatıyor: 'el-Ahvas, hanımını boşamıştı. Hanımı üçüncü hayızın kanama müddetinde iken Şam'da öldü. Hz. Muaviye (r.a.) , Zeyd İbnu Sabit (r.a.)'a yazarak hükmünü sordu. Zeyd cevaben şöyle yazdı: Eğer kadın üçüncü hayızın kanama evresine girmiş idiye, kocadan tamamen ayrılmış, koca da ondan ayrılmıştır. Ne kadın kocaya, ne de koca, kadına varis olamaz. "¹¹⁶

"Müslimdeki rivayet şöyledir: 'Ümmü Seleme (r.a.) dedi ki: 'Sübey'a, kocasının vefatından birkaç gece sonra nifas oldu. Kadın durumunu Rasulullah'a zikretti, Aleyhissalatu vesselam evlenmesini söyledi. ' "¹¹⁷

¹¹³ Talak, 65/ 4.

¹¹⁴ Talak, 65/ 5.

¹¹⁵ İbrahim , *Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yayınevi, İstanbul, XI, s. 345; Ebu Davud, Talak 36.

¹¹⁶ Canan, *Kütüb-ü Sitte*, XI, s. 347.

¹¹⁷ Canan, *Kütüb-ü Sitte*, XI, s. 349.

1.5. İddetin Çeşitleri

İddet ölüm veya ayrılık gibi bir gerekçeyle kadının yeni bir evlilik gerçekleştirmeden önce beklemek zorunda olduğu azami süreyi ifade etmektedir. İslam aile hukukunda iddet kavramı, sebebi bakımından ayrılık ve ölüm iddeti olarak ikiye ayrılır.

1.5.1. Ölüm İddeti

Kocasını ölen kadının yeni bir evlilik yapmadan evvel beklemesi gereken azami süre ölüm iddetidir. Bu süre boşanma iddetinde olduğu gibi, kadının rahminin, ölen kocasına ait bir ceninden beri olduğunun ispatıdır. Aynı zamanda ölüm iddetinin kadının ölen kocasına karşı bir vefa borcu olduğu, varsa çocukları ve ölen kocanın yakınlarının da acısına saygı ve hürmet ve kadının yeni ve muhtemel evliliği için bir alıştırmaya süreci mahiyetinde olabileceğine çalışmamızın İddetin Sebep ve Hikmetleri başlıklı bölümünde değinmiştik.

1.5.2. Hayıza Bağlı Ölüm İddeti

Yüce Allah ölüm iddetiyle ilgili Bakara suresinde "İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler..."¹¹⁸ buyurmaktadır. Buna göre kocasını ölen kadının yeni bir evlilik gerçekleştirmesi için dört ay on gün beklemesi gerekmektedir.

Bu bekleme süresinin zifaf, sahih halvet veya hayız görüp görmemeye göre değişmediği ittifakla kabul edilmektedir.¹¹⁹

Hukuk-1 Aile Kararnamesi'nde konu "Hamil olanlardan maada zevci vefat eden ve nikah-1 sahih ile menkuha olan kadınların ictima' vuku bulsun veya bulmasın dört ay beklemsi lazım gelir" ifadesiyle yer bulmuştur.¹²⁰

Irak ve Fas Medeni Kanunu ilgili maddede kocasını ölen kadının iddetinin 4 ay 10 gün olduğuna yer verirken¹²¹ Cezayir Medeni Kanunu buna ek olarak kocasını

¹¹⁸ Bakara, 2/ 234.

¹¹⁹ Suat Erdem, "İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikahı " , *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVII, S. 2, 2013, s. 83.

¹²⁰ Mehmet Akif Aydın, "İslam Osmanlı Aile Hukuku", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Anka Ofset, İstanbul 1985, s. 263; Hukuk-1 Aile Kararnamesi, Madde 143.

mefkud olan kadın için de kocasının mefkud olduğu zamandan itibaren aynı süre iddetini yani 4 ay 10 gün beklemesi gerekli olduğuna yer vermiştir.¹²²

Ölüm iddeti bekleyen kadın için Hanefi mezhebinin, gündüzleri evinden çıkabileceği, geceleri ise dışarı çıkmaktan sakınması yönünde fetvası mevcuttur.¹²³

Yine Hanefi Mezhebine göre, böyle bir kadının ihdad yani yas tutma yükümlülüğü vardır.

İhdad; kocası ölen ve kesin boşanma ile boşanan kadının belli bir süre süs mahiyetli bazı davranışlardan kaçınmasıdır. Bu şekilde kadın yas tuttuğunu yaşantısı ile göstermiş olacak ve çevresine memnun ve mutlu görünmekten sakınmış olacaktır.¹²⁴ Altın, gümüş takılar kullanmak, hoş koku veya kokulu yağlar sürmek, sürme çekmek, kına yakmak bu tür yasaklanan davranışlardandır.¹²⁵

1.5.3. Hamile Kadının Ölüm İddeti

Hamileyken kocası ölen kadının iddeti de hamileyken kocasından ayrılan kimsenin durumu gibidir. "...Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer..."¹²⁶ Ayeti kerîmesinde ifade edildiği üzere hamile kadının hamlini vaz' etmesiyle iddeti son bulur.

Aynı hususa Cezayir Medeni Kanunun'da yer verilmiş,¹²⁷ Irak Medeni Kanunu'nda ek olarak, hamile olup kocası ölen kadın için iki iddetten (doğuma kadar yahut 4 ay 10 gün) hangisi uzunsa onu beklemesi gerektiği,¹²⁸ Fas Medeni Kanunu'nda da kadının ric'î talak iddeti beklerken kocasının ölmesi halinde iddetin artık ölüm iddeti olarak beklenmesi gerektiğine yer verilmiştir.¹²⁹

---

¹²¹ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 132, 1959 tarih ve 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 48.

¹²² 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 59.

¹²³ Muhammed Ali Sabuni, "*Kur'ân-ı Kerîm'in Ahkam Tefsiri*", (Çev. Mazhar Taşkesenlioğlu), II, İstanbul 1984, s. 482.

¹²⁴ Mustafa Baktır, "*İhdad*", *DİA*, XXI, s. 530.

¹²⁵ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, s. 520.

¹²⁶ Talak, 65/ 4.

¹²⁷ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu Madde 60.

¹²⁸ 1959 tarih ve 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 48.

¹²⁹ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 137.

1.5.4. Ayrılık İddeti

Kocasından ayrılan kadının yeni bir evlilik yapmadan önce beklemesi gereken azami süre ayrılık/ boşanma iddetidir. İslam hukukunda yer alan ayrılık çeşitlerine bağlı olarak; dönülebilirlik açısından gerek ric'î gerekse bâin talaktan sonra kadının iddet beklemesi gerekmektedir. Bu bekleyiş taraflara ayrılığı yeniden düşünme, evlilik birliğinin temini ve boşanmaya kararlılarsa bu ayrılığın sonuçlarına alışma açısından olanak tanımaktadır. Ayrılmaktan vazgeçmeleri halinde ric'î talakla boşanmışlarsa yeni bir nikah ve mehirci gerek duymaksızın, bâin talakla boşanmışlarsa yeni bir nikah ve mehirle aile yuvasının yeniden kurulmasına olanak tanınmıştır. Zira ayeti Kerîme gereğince eski kocanın buna hakkı vardır. "...Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın..."¹³⁰

Alınan tüm tedbirlere rağmen eşler birbirlerinden ayrılmışlarsa iddet beklemek kadının üzerine farzdır. Ancak bazı özel durumlarda iddet yükümlülüğü düşmektedir, bu özel durumlar aşağıda ifade edilecektir;

Ayet-i kerîme "...Mü'min kadınları nikahlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur..."¹³¹ ifadesiyle iddetin farz olması için cinsi birleşme veya bunu mümkün kılacak halvet-i sahihanın gerçekleşmiş olmasının gerekliliğini ifade eder. Halveti sahiha; aralarında nikah bağı ve devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkekle kadının baş başa kalmasını ifade eden fıkıh terimidir.¹³² Bu şekilde birleşme veya halveti sahiha olmadan gerçekleşen bir ayrılık iddet, mehir gibi sonuçları doğurmamakla beraber müt'a denilen, özellikle mehir belirlenmeden yapılan bir nikahı takiben; temas olmadan, boşanan kadına verilecek , gönül alma cihetli maddî desteği gerekli kılar.¹³³

¹³⁰ Bakara, 2/ 232.

¹³¹ Ahzap 33/ 49.

¹³² Orhan Çeker, "Halvet" , *DİA* ,XV, s. 384.

¹³³ İbrahim Kafi Dönmez, "Müt' a", *DİA* , XXI, s. 174.

İddet beklemenin gerekmediği bir diğer durum ise fesihdir. Bir hukuki bağın ortadan kaldırılması anlamına gelen fesih¹³⁴ evlenme akdi esnasında veya sonradan ortaya çıkan bir eksiklikle akdin bozulmasıdır. Şayet zifaf gerçekleşmemişse fesih için de iddet beklemek gerekmemektedir.

İddet müddeti kadının; hamile olması, hayız görmesi veya herhangi bir sebeple hayız görmemesine bağlı olarak değişmektedir.

1.5.4.1. Hayız Gören Kadının Ayrılık İddeti

Hayız gören bir kadının boşanma durumunda gözececeği iddet müddetine Bakara Suresinin ilgili ayetinde işaret edilmiştir. "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler... " ¹³⁵ Ayeti Kerîmesinde boşanan kadının iddeti üç ay hali olarak belirlenmiştir. Ancak arapçada hem hayız hem de temizlik olarak kullanılan kur' ifadesinin ayette üç hayız¹³⁶ mı yoksa üç tuhr¹³⁷ mu ifade ettiği fukahaca tartışılmış, Hanefiler iddet bakımından bu ifadeyi hayız, Şafii ve Malikiler ise bu ifadeyi tuhr olarak değerlendirmiştir.¹³⁸

İslam aile hukukuna göre iddet döneminde bulunan kadının bir başkasıyla yeni bir evlilik yapması, nişanlanması veya bu kadına açıktan açığa evlenme teklif edilmesi yasaklanmıştır. Ancak Bakara Suresinin 235. ayetinde ifade edildiği üzere böyle bir kadına evlenme isteğinin üstü kapalı olarak bildirilmesinde sakınca yoktur.¹³⁹

"(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğınızı üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğınızı içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikah yapmaya kalkışmayın.

¹³⁴ Ali Bardakoğlu, "Fesih", *DİA*, XII, s. 427.

¹³⁵ Bakara, 2/ 228.

¹³⁶ "Ergenlik çağına giren sağlıklı kadının döl yolundan düzenli aralıklarla belirli sürelerle gelen kan. "

¹³⁷ "İki hayız arasındaki temizlik müddeti. "

¹³⁸ Karaman, "Mukayeseli İslam Hukuku", I, s. 383.

¹³⁹ Üzeyir Durmuş, "*İslam Hukukunda İddet ve Hükümleri*", (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Erkal) , Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 72.

Şunu da bilin ki, Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir. Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının ve yine şunu da bilin ki Allah gerçekten çok bağışlayandır, halîmdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)"

Yine boşanma iddeti bekleyen kadının evden çıkması veya çıkarılması da evlilik birliğinin yeniden temini ve kadının her türlü maddi ve manevi zarardan korunması adına engellenmiştir. "...Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır."¹⁴⁰

Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi'nde konu ile ilgili" Akd-i sahih ile menkuha olup ictima'dan sonra zevcinden talak veya tefrik ve fesih ile iftirak eden ve hamil ve sinn-i iyasa olmayan kadınların müddet-i iddeti üç hayz-ı kâmilidir" maddesine yer verilmiştir.¹⁴¹

Irak Medeni Kanunu'nda ayrılık iddetinin hangi durumlarda gerekli olduğuna dair şu hükümler yer almaktadır:

"İster talak-ı ric'î olsun ister beynunet-i suğra veya beynunet-i kübra olarak bâin talak olsun veya ayrılma, birbirini bırakma, fesih veya bülüğ hıyarı olsun, kadının kocasının boşaması zifaktan sonra olmuşsa iddet gereklidir."¹⁴²

Cezayir Medeni Kanunu'nun ilgili maddesinde konu ile ilgili "Hamile olmayan ve zifafa girmiş olan boşanmış kadın 3 kur' bekler" ifadesine yer verilmiştir.¹⁴³ İddetin meskeni ile ilgili olarak da aynı kanunun bir başka maddesinde "Açık bir kötülük yapmaları durumu hariç boşanan veya kocası vefat etmiş olan kadınlar iddet süresi içerisinde evlerini terk etmezler" ifadesiyle iddetin geçirileceği meskene dikkat çekilmiştir.¹⁴⁴

Fas Medeni Kanunu'nda konu iddet süresinin başlangıcı itibariyle ele alınmış, iddetin vacip olması için zifafa veya sahih halvet şartına dikkat çekilmiş ve iddetin süresi ve meskeni hakkında hüküm ilgili kanun maddesinde belirtilmiştir:

¹⁴⁰ Talak, 65/ 1.

¹⁴¹ Aydın, İslam Osmanlı Aile Hukuku, s. 262; Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Madde 139.

¹⁴² 1959 tarih ve 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 47.

¹⁴³ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 58.

¹⁴⁴ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 61.

"İddet koca veya mahkeme tarafından boşama, nikah akdinin feshi veya ölüm tarihinden itibaren başlar. Ölüm hariç, zıfaf ve sahih halvet yoksa iddet gerekmez. Boşanan veya kocası vefat eden kadın evlilikte oturduğu evinde veya kendisine özel olarak ayrılan bir evde iddet bekler. İddetin süresi için "Hayızlı kadınlar tam 3 temizlik müddeti iddet bekler" ifadesiyle ayette geçen kur' ifadesinin Fas Medeni Kanunu için temizlik olarak ele alındığına da değinilir."¹⁴⁵

Türk Medeni Kanunu'nda ise konu " Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün geçmedikçe evlenemez...

Kadının önceki evliliğinden gebe olmadığına anlaşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hâllerinde mahkeme bu süreyi kaldırır." ifadeleriyle yer bulmuştur.¹⁴⁶

İddet süresi içerisinde borçlusu ve alacaklısı açısından nafaka çalışmamızın üçüncü bölümünde incelenecektir.

1.5.4.2. Hayız Görmeyen Kadının Ayrılık İddeti

Hamilelik sebebiyle hayız görmeyen kadının boşanması halinde dolmasını bekleyeceği süre gebeliğin sonlanmasına kadardır. Bu konuyla ilgili ayette Yüce Allah "... Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer..."¹⁴⁷ buyurmaktadır.

Türk Medeni Kanunu'nun kadının iddeti ile ilgili olan maddesinde "Doğurmakla süre biter."¹⁴⁸ ifadesinden anlaşılacağı üzere hamile kadının yeni bir evlilik için bekleme süresi doğum yapmasıyla sona erer.

Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde "Nikah-ı sahih ile menkuh olup hamil iken talak veya fesih ile iftirak eden veya zevci vefat eyleyen kadın hamlini vaz edinceye değin beklemek lazım gelir." hükmüne yer verilmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁵ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 129,130,131ve 136.

¹⁴⁶ 22/11/2011 tarih ve 4721 numaralı Türk Medeni Kanunu (RG. 08/12/2011 24607), Madde 132.

¹⁴⁷ Talak, 65/ 4.

¹⁴⁸ 22/11/2011 tarih ve 4721 numaralı Türk Medeni Kanunu (RG. 08/12/2011 24607), Madde 132.

¹⁴⁹ Aydın, İslam Osmanlı Aile Hukuku, s. 262; Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Madde 144.

Fas Medeni Kanunu'nda ilgili hüküm "Hamile kadının iddeti doğurması veya düşük yapmasıyla biter" şeklinde açıklanmış ve ceninin beklenen vakitten erken ve ölü doğmasıyla da iddetin sona ereceğine işaret edilmiştir. Ancak "Kesin bir hamilelik değil, hamilelik şüphesi varsa veya bu konuda bir anlaşmazlık varsa, iddetin devam ettirilip ettirilmeyeceğine karar vermesi için, hamileliğin olup olmadığı veya ne zaman olduğunu teyit etmek için, yetkili uzmanlardan yardım alan mahkemeye başvurulur." ifadesi hükmeye eklenmiştir. Hamileliğin süresi ise boşama veya vefat tarihinden itibaren en fazla 1 yıl olarak belirlenmiştir.¹⁵⁰

Cezayir Medeni Kanunu'nda da hamilenin iddetinin çocuğun doğumuna kadar olduğu ve iddetin en fazla süresinin boşanma veya ölümden itibaren on ay olarak belirlenmiştir.¹⁵¹

Irak Medeni Kanunu'nun konuyla ilgili maddesine göre de hamile kadının iddeti doğuma kadardır.¹⁵²

Yaşlılıktan dolayı adetten kesilmiş veya henüz hiç adet görmemiş kadının durumu da yine aynı ayette "...Kadınlarınızdan adetten kesilmiş olanlarla, henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır..."¹⁵³ ifadesiyle üç kameri ay olarak tayin edilmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nun kadının beklemesi ile ilgili olan maddesinde konu mutlak bırakılmış, adet görsün veya görmesin hamile olmayan tüm kadınlar için iddet süresi üç yüz gün olarak belirlenmiştir.¹⁵⁴

Yaşlılıktan dolayı adetten kesilmiş kadınların veya hiç adet görmeyen küçüklerin iddet süresi Fas Medeni Kanunu'nda da 3 ay olarak ifade edilmiş, iddet süresi bitmeden adet görmeye başlaması halinde iddetin tekrar 3 ay olarak yeniden başlayacağı hususuna yer verilmiştir. Hayız olması geciken veya bu hususta kararsız

¹⁵⁰ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 133-134-135.

¹⁵¹ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 60.

¹⁵² 1959 tarih ve 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 48.

¹⁵³ Talak, 65/ 4.

¹⁵⁴ 22/11/2011 tarih ve 4721 numaralı Türk Medeni Kanunu (RG. 08/12/2011 24607), Madde 132.

kalan kadın için de 9 ay beklemesi ve gözlememesi daha sonra da 3 temizlik müddeti beklemesi hükmü aynı kanun maddesinde yer almaktadır.¹⁵⁵

Irak Medeni Kanunu'nda da "hayız görmeyen küçükle, hayızdan kesilmiş yaşlının iddeti 3 aydır" hükmü yer almaktadır.¹⁵⁶

Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde konu "Akd-i sahih ile menkuha olup ictima'dan sonra zevcinden talak veya fesih ile ayrılan ve sinn-i iyasa vasıl olan kadınların müddet-i iddeti üç aydır" şeklinde yer bulmuştur.¹⁵⁷

Yaşlılık veya küçüklük gibi bir sebebe bağlı olmaksızın hiç adet görmemiş veya bir iki sefer görmüş ve adetten kesilmiş olan boşanmış kadının bekleyeceği iddet Hanefi ve Şafii Mezhebince hayız görünceye veya hayızdan kesilme yaşına ulaşıp üzerine üç ay sayıncaya kadardır. Maliki ve Hanbeliler ise bu iddetin dokuzu hamileyse hamileliğini vaz' etmesi ve üzerine üç ay da iddet eklenmesi hesabına dayalı olarak ay halinin kesilmesinden itibaren bir sene olarak belirlerler.¹⁵⁸

Netice itibariyle İslam hukukuna göre iddet; boşanan veya kocası ölen kadının yeni bir evlilik gerçekleştirmeden evvel beklemesi gereken asgari süreyi ifade eder. İddetin hangi sebeple vacip olduğuna göre süresi değişmektedir. Boşanmış kadının kendi kendine 3 kur' beklemesi gerektiği yönünde hüküm ayetle sabit olup iddet müddeti sona erdikten sonra kadının yeni bir evlilik yapmasında sakınca yoktur. Ric'î talakla boşanma iddeti bekleyen kadına kocası yeni bir nikah ve mehir olmaksızın dönüş yapabilmektedir. İddet müddeti bittikten sonra birbirlerine ancak yeni bir nikah ve mehir ile dönme imkanı tanınmaktadır. Yine kadın bir başkası ile evlenmek isterse iddetini tamamlaması halinde buna müsaade edilmiştir. Kocası ölen bir kadının ise yeni bir evlilik yapmadan evvel 4 ay 10 gün süre beklemesi gerekmektedir. Bu süre zarfında yeni bir evlilik yapması yasak olduğu gibi, gizlice evlilik anlaşması yapması da yasaklanmıştır. Kadın ölen kocasının evinde iddetini tamamlar ve bu süre zarfında kocasına olan vefasının ve ölümünden duyduğu elemi

¹⁵⁵ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 136.

¹⁵⁶ 1959 tarih ve 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 48.

¹⁵⁷ Aydın, İslam Osmanlı Aile Hukuku, s. 262; Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Madde 141.

¹⁵⁸ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, s. 502- 504.

bir nişanesi olarak süslenmekten kaçınır. Hamile kadının ise doğum gerçekleşmesi ile iddeti son bulur.

İfade edilen bu hükümlerin birden çok hikmeti bulunmaktadır. İlk olarak kadının rahminin ölen veya ayrıldığı kocaya ait bir ceninden beri olduğunun ispatı yapılmış olur. Bununla beraber kocası ölsün veya boşanmış olsun kadının, varsa çocuklarının, her iki taraflı ailelerin bu duruma uyum sağlaması için, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan iddet önem taşımaktadır. Bunların ötesinde ise İslam hukukunda iddet; taabbudi bir hüküm olarak yani bir ibadet maksadı taşıdığı ve Allah'ın emri olduğu için uygulanmaktadır.

Modern hukuk düzenlemelerine baktığımızda; iddetin süresi ile ilgili klasik hukukla aynı hükümlerin yer aldığını görmekteyiz. İncelenen hukuk metinlerinde Fas, Cezayir, Mısır ve Irak Medeni Kanun'larında kocası ölen, boşanmış ve hamile kadınların iddet süresi için klasik hukukla mutabık hükümler göze çarpmaktadır.

Irak Medeni Kanunu bu sürenin kadın ölümü veya boşamayı bilmese dahi ölüm veya ayrılık vuku bulunduğu andan itibaren başlayacağı maddesini iddetle ilgili kanun maddelerine eklemiştir.

Hamilenin iddeti ile ilgili hamlin vaz'ı ile son bulma hükmüne ilaveten Cezayir Medeni Kanunu hamilenin iddetini 10 ay ile sınırlandırırken, Fas Medeni Kanunu ilgili maddeye hamilenin iddetinin en fazla 1 yıl olduğu şerhini eklemiştir.

Türk Medeni Hukuku'na göre ise boşanan kadın beklemesi gereken süre 300 gün olarak belirlenmiştir. Bu süre içerisinde kadının hamile olmadığına tıbbi yöntemlerle açıklanması halinde ilgili kanun maddesinde bildirildiği üzere artık iddet beklemesi gerekmemektedir.

Klasik hukuk kaynakları ve modern mevzuat mukayesesinde iddetin süresi, meskeni, miktarı gibi konularda hükümlerin birbiriyle uyumlu olduğu, bu hükümlerin kanunlaştırma sürecinde değişikliğe uğramadan korunduğu, hükümlerin naslarda geçtiği üzere modern mevzuatta yer aldığı ve bahis olunan İslam ülkelerinde bu mevzuatların uygulandığı görülmektedir.

Türk Medeni Hukuku'nda ise iddetin süresi, uygulanış şekli ve iptali açısından farklılıklar dikkat çekmektedir.

2. Nafaka ve Çeşitleri

2.1.Tanım ve Kapsam

Lugatte çıkmak, gitmek, sarf etmek manalarını karşılayan nafaka;¹⁵⁹

Bir hukuk terimi olarak "Aile hukuku veya mülkiyet ilişkisinden doğan bakım yükümlülüğü ve bu kapsamda yapılan harcamalar anlamında kullanılmaktadır.¹⁶⁰

Fıkıh ıstılahınca nafaka; "taam, kisve, sükna ile bunlara tabi olan şeylerden ibarettir."¹⁶¹

İslam hukukçuları tarafından ise nafaka için çeşitli tarifler verilmiştir. Buna göre İslam hukuku açısından nafakanın terim anlamı; "hayatiyetin ve yararlanmanın devamını sağlamak için yapılması zorunlu olan harcamalar" şeklinde de ifade edilebilir.¹⁶²Bu harcama yükümlülüğünü mükellef kimi zaman elinin altında bulunan varlıklar dolayısıyla kimi zaman akrabalık veya zevciyyet bağından kazanmaktadır.

İslam hukukunda nafaka kavramı ve yükümlülüğünün aile hukukuyla sınırlı olmadığı, günümüz hukuk düşüncesinde üzerinde önemle durulup geliştirilmeye çalışılan sosyal adalet, hayvan hakları ve çevrenin korunması kavramlarını çağrıştıracak şekilde düzenlenmeler yapılarak kişinin sorumluluğu altında bulunan diğer canlıların ve hatta canlı olmayanların varlık ve verimliliklerini devam ettirebilmeleri için yapılması gereken harcamaları da kapsamı gerektiği görülmektedir.¹⁶³

Yukarıdaki tanımlar dikkate alındığında nafaka, kişinin sorumluluğu altında bulunan varlıkların iâşe ve ibatesi ile yükümlü tutulması olduğu anlaşılmaktadır. Bu yükümlülük hukuk sistemleri tarafından belirlenmiş olup, *münfik* yani nafaka

¹⁵⁹ Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, I, s. 444.

¹⁶⁰ Celal Erbay, "Nafaka", *DİA*, XXXII, s. 282.

¹⁶¹ Bilmen, s. 444.

¹⁶² Celal Erbay, "Nafaka", s. 282.

¹⁶³ Erbay, "Nafaka", XXXII, 282.

vermesi icap eden kimsenin de imkânları göz önünde bulundurularak tanzim edilmiştir.

İslam hukukunun iki temel kaynağı olan Kur'ân ve Sünnet'te de nafaka bahsine yer verilmiştir.

2.2. Kur'ân'da Nafaka

"Kur'ân'da nafaka kelimesi iki yerde; infak mastarından türeyen kelimeler ise yetmişten fazla yerde geçer. Hadislerde de aynı kökten türetilmiş kelimeler yaygın olarak kullanılmıştır."¹⁶⁴

﴿وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ نَّفَقَةٍ أَوْ نَذْرًا مِّنْ نَّذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾

"Allah yolunda her ne harcar veya her ne adarsanız, şüphesiz Allah onu bilir. Zulmedenlerin yardımcıları yoktur."¹⁶⁵

﴿وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

"Allah yolunda küçük, büyük bir harcama yapmazlar ve bir vadiyi kat etmezler ki (bunlar), Allah'ın, yaptıklarının daha güzeliyle kendilerini mükâfatlandırması için hesaplarına yazılmış olmasın."¹⁶⁶

2.3. Sünnet'te Nafaka

Hadis kitaplarında ise 'nafaka' bahsine şu ve benzeri hadislerle yer verilmiştir:

'Müslüman kişi, ailesinin nafakası için harcar ve bundan sevap umarsa bu ona sadaka olur.'¹⁶⁷

2.4. Nafaka Çeşitleri

Nafakanın temin şekli ve süresi, alacaklısının kim olduğu ve karşılıklı rıza ile belirlenip belirlenmemesi gibi şartlara bağlı olarak farklı adlandırmaları yapılmıştır.

¹⁶⁴ Erbay, "Nafaka", XXXII, 282.

¹⁶⁵ Bakara, 2/ 270.

¹⁶⁶ Tevbe, 9/ 121.

¹⁶⁷ Canan, Kütüb-ü Sitte, IX, 239.

Burada konumuz gereği nafaka alacaklısı açısından ayrıma tabi tutulmuş, yükümlüsü ve şartları açısından incelenmiştir.

2.4.1. Nafaka-ı Ekârib (Yakınlık-Hısımlık Nafakası)

Çalışmanın daha önceki bölümünde nafaka hak ve yükümlülüğünün hısımlık, zevciyyet ve mülkiyet ile kazanıldığı ifade edilmiştir. Usul, fûrû ve havâşiye karşı düzenlenen nafakaya genel olarak nafaka-i ekârib adı verilmektedir.

2.4.1.1 Usul Nafakası

"...Usul kelimesi kişinin anne, baba ve onların anne ve babası şeklinde yukarıya doğru devam eden ve kendisine kan bağıyla bağlı üst soy hısımlarını, fûrû ise aynı şekilde aşağıya doğru devam eden alt soy hısımlarını ifade eder.¹⁶⁸ Usul ve fûrûnun nafaka bahsindeki hak ve yükümlülüğü miras bahsindeki konumları ile benzerlik arz etmektedir.

"Bir kimsenin ana babası onun hayat sebebidir. Kendisi yemeyip evladına yediren, giymeyip giydiren fedakâr varlıktır. Ana baba yoksul düşünce veya yaşlanıp çalışamaz olunca ilgi ve bakım sırası evlada gelir. Bakıma muhtaç dede ve nineler de ana-baba hükmündedir."¹⁶⁹ Bu ifadeden hareketle kişi gerekli şartlar oluştuğu takdirde bakıma muhtaç anne, baba, dede, nine gibi üstsoya karşı nafaka yükümlüsüdür.

Kur'ân-ı Kerîm'de usulün nafakasına dayanak olacak birçok ayet mevcuttur.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ﴾

"Hani, biz İsrailoğulları'ndan, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz" diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz."¹⁷⁰

¹⁶⁸ Mehmet Boynukalın, "Usul", *DİA*, XLII, 198.

¹⁶⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 312.

¹⁷⁰ Bakara, 2/83.

﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ

عَلِيمٌ ﴿

"Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir." ¹⁷¹

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا وَلَا تَنْهَرَهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا

كَرِيمًا ﴿

"Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf!" bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle." ¹⁷²

Usulün nafaka alacaklısı olabilmesi için bir takım şartların mevcut olması gerekmektedir. Öncelikle usulün nafakayı hak etmesi için fakir ve muhtaç durumda olması gerekli görülmüştür. "Zira asıl olan kişinin kendi nafakasını karşılamaıdır. Nefse nafaka tabiriyle ifade edilen bu nafaka türünde, kişi ister küçük ister büyük olsun infaka gücü yetecek şekilde malî durumu müsaitse kendi nafakasını kendisi karşılamaı gerekir." ¹⁷³ Kendi geçimini sağlayamayacak kadar muhtaç olan usulün nafakası fûrûsu tarafından karşılanacaktır. Bu durumda şer'an fakirlik ölçüsü nafaka alacaklısının da muhtaçlığını belirlemede ölçü olacaktır.

Usulün nafaka alabilmesi için fûrûnun nafaka vermeye muktedir olması gerekir. Bu kudret ya zengin olmakla yahut da çalışıp kazanmaya muktedir bulunmakla olur.

Nafaka konusunda, usul ve fûrûnun aynı dinden olması gerekmez. ¹⁷⁴

¹⁷¹ Bakara, 2/215.

¹⁷² İsra, 17/23.

¹⁷³ Sariye Abay Bakırcan, İslam-Osmanlı Hukukunda Nafaka, İstanbul Bab Mahkemesi Örneği (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sami Erdem), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 11.

¹⁷⁴ Özlem Çelik, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakasında Din Farkı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2014, s.39.

﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

"Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığım bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. Ben de size yapmakta olduğunuz şeyleri haber vereceğim."¹⁷⁵

2.4.1.2. *Fürû Nafakası*

İslam hukukunda bir kişinin fürûu, birinci derecede o şahsın dünyaya getirdiği veya kendi zürriyetinden gelenlerdir. Bir kadının dünyaya getirdikleri onun fürûudur. Erkeğin ise kendi zürriyetinden ve nikahlı hanımından olanı da fürû olarak adlandırır. Bir kişinin kız ve erkek torunları o şahsın ikinci derecede fürûudur. Bu torunların kuşakları ne kadar ilerlerse ilerlesin o şahsın fürû kapsamına girer.¹⁷⁶

Fürû nafakasının Kur'âni delili ise şu ayettir.

﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنِمَّ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بَوْلِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِضَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَأَلْتُمْ مِمَّا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

"Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfü uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. -Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın- (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse, onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir sütanneye) emzirtmek isterseniz, örfü uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce

¹⁷⁵ Lokman, 31/15.

¹⁷⁶ Muhammet Sarı, *İslam Hukukunda Borçlusu ve Alacaklısı Bakımından Nafaka Mükellefiyeti*, (Danışman: Prof. Dr. Selahattin Kıyıcı), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2006, s. 83.

ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir. "¹⁷⁷

Hz. Peygamber'in sünnetinde ise fûrû nafakasına şu şekilde işaret edilir:

"Bir dinar var Allah yolunda harcadın, bir dinar var köle azad etmede harcadın , bir dinar var fakirler için tasadduk ettin, yine bir dinar var onu da ailen için harcadın. İşte (hep hayırda harcanan) bu dinarların sana en çok sevap getirecek olanı ehlin için harcadığıdır."¹⁷⁸

Usul nafakasında olduğu gibi fûrû nafakasında da nafaka yükümlüsünün nafaka vermeye maddi yönden muktedir olması gerekmektedir. Mevcut bir zenginliğin olmaması halinde ise çalışmaya gücünün yetmesi kendisini nafaka yönünden yükümlü hale getirecektir. Aynı şekilde fûrûun da nafaka almayı hak edebilmesi için fakir yahut çalışıp kazanamayacak durumda olması gerekir ki; bunun da küçüklük, dişilik, çalışmaya mani bir hastalığının bulunması ve kazanmaktan alıkoyan ilim tahsili şeklinde sebepleri olması mümkündür.

Hanbeli mezhebi alimleri ise nafaka alacalısı olabilmesi için fûrûnun usul ile arasında din farkının olmaması gerektiğini öne sürmüşlerdir.¹⁷⁹

2.4.1.3. Havaşi Nafakası

Usul ve fûrû dışında kalan hısımlara havaşi denilmektedir.¹⁸⁰ Havâşi ye nafaka hususunda Kur'âni delil teşkil eden ayetten de anlaşılacağı üzere havâşi ve zevi'l erham dan kardeşler, dayılar, amcalar, kardeş, hala ve teyze çocukları gibi akrabanın da nafakasını temin icap eder.¹⁸¹

﴿وَأْتِ دَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا﴾

"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma."¹⁸²

¹⁷⁷ Bakara; 2/233.

¹⁷⁸ Canan, Kütüb-ü Sitte, IX, 238.

¹⁷⁹ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, X, s. 117.

¹⁸⁰ Döndüren, "Delilleriyle Aile İlmihali", s. 316.

¹⁸¹ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, X, s. 124.

¹⁸² İsra, 17/26.

Havaşi nafakası konusunda mezhepler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Şafii ve Malikiler havâşiye nafakanın vacip olmadığını, Hanbeli mezhebi nafaka sorumluluğunu nisbeten genişleterek kardeş, amca ve amcaoğlu gibi pay veya asabe ile mirasçı olan yakınlar için de gerekli olduğunu, bunun dışında pay ve asabe ile mirasçı olamayan yakınlar için nafakanın gerekli olmadığını ifade eder. Hanefi mezhebine göre ise; fakirlik ve hastalık, küçüklük gibi sebeplerden dolayı kazanmaktan aciz ve mahrem olan akrabaya aralarında din birliği bulunan zengin yakını tarafından nafaka sağlanması vaciptir.¹⁸³

2.4.3. Mülkiyet Nafakası

İslam hukukunda kişi, imkânları dâhilinde elinin altında bulunan varlıklarını yaşamlarını sürdürebilmek için ihtiyaç duyacakları asgari yaşam koşullarını sağlamakla mükelleftir. Bu mükellefiyet kişinin elinin altında bulunan kölelerin yeme, içme ve barınması gibi hayati ihtiyaçlarını içerebileceği gibi malik olduğu hayvanların bakımı ve hatta bağ ve bahçenin imarıyla da ilgilidir. Bu mükellefiyet İslam hukukunda mülkiyet nafakası olarak ifade edilir.

﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾

"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez."¹⁸⁴

2.4.4. Zevciyyet Nafakası

Çalışmamızın ana konusu boşanmanın sonuçları olması hasebiyle bizi yakından ilgilendiren nafaka çeşidi zevciyyet nafakasıdır. İslam hukukuna göre kadın bekar ise babası, evli ise eşi onun nafakasını karşılamakla yükümlüdür. Babanın bu

¹⁸³Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, X, s.124.

¹⁸⁴Nisa, 4/36

yükümlülüğüne fūrū nafakası başlığı altında değinilmiş olup kocanın evlilik süresindeki nafaka temini ise bu başlık altında incelenecektir.

İslam hukukunda nikah akdi ile kadın ve erkek birbirlerine karşı bir takım hak ve sorumluluklar elde ederler. Yapılan akdin geçerliliğine bağlı olarak kadının kazandığı haklardan biri de nafaka hakkıdır ki bu nafaka türüne zevciyyet nafakası denilir.

İslam Hukuku'na göre kadın sahih bir nikah ve zifafla başlamış olan evliliği devam ettiği müddetçe, yaşadığı dönemin şartlarına uygun olarak nafaka alacaklısıdır.

Kadının nafaka hakkı; giyim, kuşam, yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçları içerdiği gibi kadının süslenmesi, şayet koca aynı anda bir başka kadınla evli ise her birine ayrı mesken temini, kocanın imkânları dâhilinde ev işlerinde karısına yardımcı tutulmasına kadar birçok konuyu içine alır.

Evlilik nafakasını hak etmesi için kadının sahih bir akitle evlenmiş olması gereklidir.

Nafaka alabilmesi için muhtaç olmasına gerek olmadığı gibi kocanın da fakir olması kendisinden nafaka yükümlülüğünü düşürmez.

Zira usulün, fūrûnun ve zevcenin nafaka hakkı hâkimin yetkisine havale edilmemiş, nafaka yükümlüsünün durumuna bakılmaksızın nafaka gerekli kılınmıştır.¹⁸⁵ Ancak kadının nafaka alacaklısı olabilmesi gibi, nesep, mehir, miras, iddet vb. birçok hukuki sonucun da kendisine bağlanacağı nikah akdinin şartlarına uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi önemlidir. Zira İslam hukukuna göre nikah akdi unsurları, kuruluş, geçerlilik, yürürlük ve bağlayıcılık gibi şartlarını oluşup oluşmamasına göre sahih, fasit ve batıl olmak üzere nitelendirilir ki bu nitelendirme akdin sonuçlarını sağlayabilmek açısından önem arz etmektedir.

Klasik hukuk düzenlemelerinde ifade edildiği şekil ve şartlarla anılan zevciyyet nafakasının Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi'nde; tarafların durumuna göre

---

¹⁸⁵ Hayrettin Karaman, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Yayınları, II, İstanbul, 2011, s. 153.

miktarının belirleneceği, kocanın nafakayı ödeyememesi halinde bunun koca adına borç olarak temin edilmesine mahkemenin karar verebileceği, kadının evi terk etmek gibi naşize sayılacak bir suç işleme halinde nafaka hakkının düşeceği gibi hususlara ilgili maddelerde yer verilmiştir.¹⁸⁶

Modern hukuk düzenlemelerindeki zevciyyet nafakası bahsi ile ilgili tespitlerimiz ise şu şekildedir:

Mısır Ahvali Şahsiyyesi'nin ilk bölümü nafaka bahsi için ayrılmakta olduğunu görmekteyiz. Zevciyyet nafakasından bahseden ilk maddede şu ifade yer almaktadır: Kadın kendisini kocasına teslim etmişse sahih akdin tarihinden itibaren zengin veya farklı dinden olsa bile nafakası kocasına aittir. Yine aynı maddede kadının hasta olmasının nafaka alma hakkına mani olmayacağı, yiyecek, giyecek, mesken, ilaç parası ve şeriatın gerektirdiği diğer tüm harcamaların nafaka kapsamında değerlendirileceği açıklanmaktadır.

Kadın kendisini kocasına teslim etmekten kaçınır veya kocasının izni olmadan dışarıya çıkarsa nafaka hakkının düşeceği ve nafaka davasının kaldırılmasının üzerinden bir yıldan fazla süre geçmesi halinde nafaka davasına artık bakılmayacağı da aynı maddeye eklenmiştir. Ancak hakkında şer'i bir nas bulunan, örfte bulunan veya zaruri bir durumun gerektirdiği şeylerden olup mubah olduğuna dair şer'i bir delil bulunan durumlarda kadının evlilikte oturduğu evinden kocasının izni olmaksızın çıkıp gitmesi nafakanın düşmesine bir sebep olarak kabul edilmemektedir. Ayrıca Mısır Ahvali Şahsiyyesi'ne göre kadının nafaka alacağı, diğer nafaka borçlarına göre önceliği vardır ve bu alacak kocanın bütün mallarına göre imtiyazlıdır.¹⁸⁷

Cezayir Medeni Kanunu'nda kadına verilecek nafakanın ancak zifaf halinde veya zifafa açık olarak çağırmasıyla kocaya gerekli olacağı, gerekli olan bu nafakanın gıda, giyim, ilaç, barınma ve barınma ücreti ile adet ve örfte zaruri olarak kabul edilen şeyleri kapsayacağına ilgili maddelerde yer verilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Aydın, İslam Osmanlı Aile Hukuku, s. 254; Hukuk-ı Aile Kararnamesi Madde 92-101.

¹⁸⁷ 2004 tarih ve 11 numaralı Mısır Ahvali Şahsiyyesi, Madde 1.

¹⁸⁸ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 74-78.

Irak Medeni Kanunu'nda ise zevciyyet nafakası için sahih akit şartını ön sıraya alarak, kadın için giyecek, yiyecek, barınma ve barınma gereksinimleri, belirli miktarda tedavi masrafları ve emsallerine belirlenen ücret şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. Kadının kocasının izni ile kendi ailesinin yanında kalıyor olsa bile Irak Medeni Kanunu'na göre nafakası kocasına aittir ancak koca kadının kendi evinde kalmasını istiyor ve kadın reddediyorsa bu durumda nafaka hakkını kaybeder.¹⁸⁹

İzinsiz ve şer'i olmayan bir sebeple kocasının evini terk eden, herhangi bir suç veya borcundan dolayı hapsedilen, şer'i bir nedeni olmaksızın kocasıyla yolculuğa çıkmayı reddeden kadının Irak Medeni Kanunu'na göre naşize olduğu gerekçesiyle nafaka hakkı yoktur. Ancak kocanın; eşlerin sosyal ve iktisadi durumuna göre bir ev hazırlamaması, hazırlanan evin kadının çalıştığı yere uzak olması (bu durumda ev ve iş yükümlülüğünü uzlaştırmanın zor olacağından) veya kadının ailesinin evinden kocasının evine taşınmasına engel olacak hastalığının bulunması yahut şer'i evin donatıldığı eşyalar kocaya ait değilse bu durumda kadın naşize sayılmaz, bu maddeler kocanın zarar verme kastı ve despotluğu olarak kabul edilir ve kadının nafaka hakkını kaybetmesine yukarıdaki sayılan gerekçeler etkili olmaz.¹⁹⁰

Fas Medeni Kanunu'nda nafaka için yapılan genel açıklamaların ardından nafaka için; zifaf olur olmaz kadının nafakasının kocasına ait olduğu ifadesine yer verilmiştir. Gıda, yiyecek, giyecek, ilaç ve zaruri ihtiyaçlardan kabul edilen şeyler ve çocukların eğitimini kapsayacağı tanımlaması yapılmıştır. Nafaka miktarının tespitinde nafaka yükümlüsünün geliri, nafaka alacaklısının durumu, geçerli ortam, örf ve adetlerin dikkate alınacağına aynı maddede yer verilmiştir.¹⁹¹

Türk Medeni Kanunu'nda ise genel olarak nafaka; "Yasaların belirlediği durumlarda, genellikle zaruret içinde bulunan kimseye kanunda belirtilen yükümlüler tarafından verilmesi gerekli yardım " olarak tanımlanmaktadır.¹⁹²

Türk Medeni Hukuku'nda; İslam hukukunda yer alan zevciyyet nafakası şeklinde yalnızca kadının alacaklı erkeğin ise yükümlü olduğu bir nafaka şekli

¹⁸⁹ 1959 tarih ve 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 23- 24.

¹⁹⁰ 1959 tarih ve 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 25/a,b,c,d.

¹⁹¹ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 189, 195.

¹⁹² Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 1996, s.605.

görmek mümkün değildir. Zira evlilik akdi ile birlikte ortaya çıkan; boşanma davası ile birlikte veya boşanma davası açılmaksızın talep edilen tedbir nafakası, boşanma davasıyla birlikte veya boşanma ilamından sonra talep edilen yoksulluk nafakası veya müşterek çocuklar için talep edilen iştirak nafakası olarak karşımıza üç nafaka çeşidi çıkmaktadır.

Türk Medeni Kanunu'na göre evlilik birliğinin tehlikeye girdiği durumlarda, boşanma ve ayrılık davalarında dava henüz sürmekte iken ve sonuçlanana dek ihtiyaç halinde tarafların birbirlerine ödemek durumunda oldukları nafaka türü tedbir nafakasıdır. Tedbir nafakasına sadece kadın lehine hükmedilmez, bilakis koca da nafaka alacaklısı olabilir. Diğer tüm nafaka çeşitlerinde olduğu gibi nafaka alacaklısının ve yükümlüsünün maddi gücü göz önünde bulundurularak tedbir nafakasına, miktarına hükmedilir.¹⁹³

2.4.4.1. İddet Nafakası

İslam hukukunda ayrılık veya ölüm gibi bir sebeple evliliğin sona ermesi durumunda; kadının, yeni bir evlilik yapmadan evvel hamile olup olmadığının kesinleşmesi için beklemesi vacip olan; psikolojik, sosyolojik ve hatta ekonomik bir çok hikmeti bulunan süreye iddet denir. Genel olarak iddet; ölüm iddeti ve ayrılık iddeti olarak ikiye ayrılır.

Önceki bölümde iddet bahsi detaylı bir şekilde işlendiğinden çalışmamızın bu kısmında yalnızca ölüm ve ayrılık iddeti içerisindeki nafaka bahsi ele alınacaktır:

2.4.4.2. Ölüm İddeti Nafakası

Kocası vefat eden kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. Bu süre 4 ay 10 gündür.

Klasik hukukta ölüm iddeti bekleyen kadın için nafaka hakkı bulunmamaktadır. Zira kişinin ölümüyle malı artık varislerine devrolunmuştur. Kişinin ölümü ile zevci hakkında nafaka değil miras hukuku geçerli olur. Vefat iddeti bekleyen kadın nafaka alacaklısı olmadığından modern hukuk düzenlemelerinde ele

---

¹⁹³ Pembe Özdemir Kol, Türk Hukukunda Tedbir Nafakası, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Huriye Reyhan Demircioğlu), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 27.

aldığımız medeni kanunlarda bu hususa dair bir açıklama getirilmemiş yalnız Irak Medeni Kanunu'nda da vefat iddeti bekleyen kadının nafaka alacaklısı olmadığı ifade edilmiştir.¹⁹⁴

2.4.4.3. Ayrılık İddeti Nafakası

Çalışmamızın önceki bölümlerinde değinildiği üzere İslam hukukuna göre ayrılık iddeti 3 kur' olarak tayin edilmiştir. Hayızdan kesilmiş kadının iddet süresi 3 ay, hamile kadının ayrılık iddetinin ise hamlini vaz etmesiyle son bulacağı ifade edilmiştir.

Boşanmanın çeşitleri açısından değerlendirdiğimizde İslam hukukçularına göre ric'î talakla boşanmış olan bir kadın iddet müddeti içerisinde nafaka hakkına sahip bulunmaktadır. Zira bu tür boşama ile henüz evlilik bağı çözülmemiştir. Taraflara evliliklerini gözden geçirebilme ve yeniden kolaylıkla bir araya gelme imkanı veren bu süreçte evlilik birliği devam eder ve kadın bu süre içinde nafakayı hak eder. Bâin talak iddeti bekleyen kadının ise nafaka alacaklısı olup olmaması alimler arasında ihtilafa sebep olmuştur.

Hanefilere göre; kadın bâin talakla ve hatta talak-ı selase ile de boşanmış olsa iddet içerisinde hamile olsun ya da olmasın nafaka alacaklısıdır ki bunun tek şartı kadının kendisi için iddetini geçirmek üzere hazırlanan evi terk etmemesidir.

Malikilere göre; ric'î talakla boşanmış olan kadın hamile veya hamile olmaksızın nafaka alacaklısıdır. Hatta kadının kendisi için iddetini geçirmek üzere hazırlanan evi terk etmesi bile Malikilere göre nafaka hakkını düşürmez. Hamile olması bâin talakla boşanmış kadını nafaka alacaklısı yapar. Ancak bâin talakla boşanmış kadın için nafaka hakkının bulunmadığı görüşündedirler.

Şafiilere göre; ric'î talakla boşanmış kadın her halükarda nafaka alacaklısıdır. Fakat bâin talakla boşanmış kadın için nafaka hakkı bulunmamaktadır. Ancak hamile olması onu nafaka alacaklısı yapar.

Hanbelilere göre de ric'î talakla boşanmış kadın nafaka hakkına sahiptir. Bâin talakla boşanmış kadın ise ancak hamile olması halinde nafakayı hak eder.¹⁹⁵

¹⁹⁴1959 tarih 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyesi, Madde 50.

Hanefî mezhebi dışında kalan üç mezhebin bâin talakla boşanmış kadına nafaka hakkı vermediğini dolayısıyla talak-ı selase ile boşanmış kadının da nafaka alacaklısı olmadığını müşahade etmekteyiz.

Hanefî mezhebinin kanaatine göre ise bâin talakla boşanan kadın nafaka alacaklısı olduğu için talak-ı selase ile boşanan kadın iddeti süresince nafaka alacaklısı durumundadır.¹⁹⁶

Irak Medeni Kanunu'na göre; boşanmış kadın naşize olsa bile nafaka alacaklısıdır.¹⁹⁷

Fas Medeni Kanunu'na göre ise; ric'î talak bekleyen kadın nafaka alacaklısıdır. Ancak kocasının rızası veya geçerli bir mazereti olmaksızın iddetini beklediği evden başka yere taşınırsa nafaka hakkı hariç, barınma hakkı düşer.

Bâin talakla boşanmış kadın hamileyse doğum yapıncaya kadar nafaka hakkı devam eder. Eğer hamile değilse iddeti bitinceye kadar barınma hakkı devam eder.¹⁹⁸

Yeni Türk Medenî Kanununa göre ise, boşanma veya ayrılık davası açıldığı zaman ayrı yaşamakta olan eşlerden biri, kendi maddi imkânlarıyla bakım ve geçimini sağlayamıyorsa, imkânları elverişli olan eşin diğer eşin geçimine hâkimin belirleyeceği bir miktarda nafaka ödemesi gerekmektedir.¹⁹⁹Bu hükümden de anlaşılacağı üzere Türk Medeni Hukuku'nda zevciyyet nafakası olarak yalnızca kadının alacaklı olduğu bir nafaka şekli değil, tarafların maddi imkan ve imkansızlıkları göz önünde bulundurularak iki taraflı bir nafaka sorumluluğu bulunmaktadır.

Tefvîz-i Talak gerçekleşen ayrılıkta nafaka hususunda;

Hanefilere göre tefvîz-i talak ile yani boşanma yetkisi kendisine devredilmiş kadın sarih bir ifade kullanarak boşanmayı gerçekleştirmişse ric'î talak, kinayeli bir ifade kullanarak boşanmayı gerçekleştirmiş ise bir bâin talak vaki olur. Bu sebepten

---

¹⁹⁵ el Ceziri, VI, s. 425.

¹⁹⁶ Döndüren, "Delilleriyle İslam Hukuku", s. 381.

¹⁹⁷ 1959 tarih 188 numaralı Irak Ahvali Şahsiyesi, Madde 50.

¹⁹⁸ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 196.

¹⁹⁹ Özdemir Kol, *Türk Hukukunda Tedbir Nafakası*, s. 21.

Hanefi mezhebine göre kadın her iki durumda da nafaka alacaklısıdır. Cumhura göre ise boşama ric'i ise nafaka hakkı vardır ancak bâin ise nafaka hakkı bulunmamaktadır. Bu hususta belirleyici olan boşama ifadelerinin sarîh veya kinayeli olmasıdır.

Tefrik ile gerçekleşen ayrılıkta nafaka hususunda;

Tefrikin bâin talak kabul edildiği hallerde Hanefi Mezhebi kadına nafaka hakkı tanır. Diğer mezheplerde ise bâin talakla boşanan kadın nafaka alacaklısı olamayacağı için nafaka alamaz. Hakimin tefrikinin fesih kabul edilmesi durumundaki sonuçları ise Hussein Ali şu şekilde ifade etmektedir:

Fesih, kadın tarafından olan bir sebeple meydana gelir de bu sebep kadının kusuru olmaksızın gerçekleşirse bu durumda da nafaka hakkı vardır. Mesela kadının buluş muhayyerliğine dayanarak evliliği feshetmesi, mehrinin düşük olması, kocasının iktidarsız oluşu, kadın müslüman olduğu halde kocasının İslam'a girmemesi gibi sebeplerle evlilik feshedilirse bu durumlar kadının nafaka hakkını ortadan kaldırmaz. Her ne kadar kadın, feshi meydana getiriyor olsa da kusurlu eş durumunda olmadığından iddet nafakası alır.²⁰⁰ Ancak fesih, kadın tarafından ve onun kusuru sebebiyle meydana gelirse iddet nafakası hakkı düşer. Mesela kadının irtidâd etmesi veya kocasının müslüman olmasından sonra kendisinin ehl-i kitaptan olmaması durumunda İslam'ı reddetmesi ya da kendi isteği ile kocasının usul veya fûrûundan birisi ile sıhrî haramlığı doğuran bir fiil işlemesi gibi durumlarda mesken hakkı hariç, nafaka hakkı düşer.²⁰¹ İslam hukukunda, iddet nafakası kadının hakkı olduğu için eşlerin kusurlu olup olmamalarına sadece bir noktada dikkat edilir. O da; eğer fesih kadın tarafından olur ve onun kusuru sebebiyle meydana gelirse nafaka hakkı düşer.²⁰²

Muhâlea ile gerçekleşen ayrılıkta nafaka hususunda;

---

²⁰⁰ Hussein Bahjat Hussein Ali, *İslam Hukukunda Nikah Akdinin Feshi*, (Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ünsal), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 151.

²⁰¹Hussein Ali, s. 151.

²⁰²Hussein Ali, s. 151.

Hanefi alimlere göre muhâlea da bir bâin talak sayılır. Bâin talakla boşanmış olan kadın iddet müddeti içerisinde nafaka alacaklısı olduğu için muhâlea yoluyla ayrılan bir kadın yine nafaka alacaklısı durumundadır.

Köseoğlu; ilgili çalışmasında şu ifadelere yer vermektedir: "Kadının iddet beklemesi gereken ayrılıklardan biri de muhâleadır ve Şâfîlere göre iddet müddeti içerisinde kadının nafakasını vermesi erkeğe bir borçtur, ancak bu süre içinde kocanın karısına mesken temin etmesi gerekmez. Aynı şekilde İslam hukukçularına göre, anlaşma metninde iddet nafakasının düşürüleceği açıkça belirtilmediği sürece karının nafakası düşmez."²⁰³

Îlâ ile gerçekleşen ayrılık hususunda;

Hanefilerce îlânın bir bâin talak kabul edilmesinden dolayı kadını iddet müddeti içinde nafaka alacaklısı yapar.

Diğer mezheb alimlerin görüşlerine göre îlâ ise ric'î talak sayılır ve ric'î talakla boşanmış kadın iddet nafakası alır.

Netice itibariyle Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhep imamlarına göre îlâ dolayısıyla iddet bekleyen kadın nafaka alacaklısıdır.

Liân ile gerçekleşen ayrılıkta nafaka hususunda;

"Koca çocuk olmaksızın karısına liân yapsa, liânla birlikte gerçekleşen ayrılığın koca tarafından meydana gelen bâin talâk olduğunu düşünenlere göre kadının iddeti boyunca kocanın kadına nafaka ve kalacak yer temin etmesi vacip olur. Liânın bir fesih olduğunu düşünenler ise kocanın karısı için nafaka ve kalacak yer temin etme sorumluluğu olmadığını ifade etmişlerdir."²⁰⁴

"Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre mülâane sonunda eşler bâin talakla boşanmış sayılırlar. İmam Ebu Yusuf'a göre ise liân, karı kocayı birbirine ebediyen

---

²⁰³ Zahit Köseoğlu, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü*, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Osman Şahin), On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2010, s. 105.

²⁰⁴ Sarı, "İslam Hukuku'nda Yeminleşme ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi", s. 86.

haram kılar." Şayet kocasıyla aralarında mülâane (lanetleşerek boşanma) gerçekleşmişse, iddet süresince kadının ne nafakaya ne de süknâya hakkı olur."²⁰⁵

Netice itibariyle İslam hukukunda nafaka; kişinin elinin altında bulunan, istifadesine sunulmuş her türlü canlı ve cansız varlık için gerekli olan bir yükümlülüktür. Bu yükümlülük mülkiyet, hısımlık ve zevciyyet nafakası olarak ayrı kurallara tabidir. Asıl konumuz itibariyle ele aldığımız zevciyyet nafakası ise evlilik içerisinde ve evlilik sonrası iddet döneminde olmak üzere iki ayrı bölümde incelenmiştir. Zira İslam aile hukukuna göre iddet süresinin sona ermesiyle karı-kocanın aralarındaki evlilik bağı tamamen çözülmüş olur; erkek ve kadının arasındaki karşılıklı haklar gibi yükümlülükler de son bulur.

Ancak henüz iddet müddeti sona ermemiş olan kadının hangi şartlarda nafaka alacaklısı olduğu fıkıh kitaplarında geniş yer tutmuş ve fukaha arasında ihtilafa sebep olmuştur.

Genel olarak değerlendirdiğimizde İslam hukukunda ric'î talak iddeti bekleyen ya da hamile olarak iddet bekleyen kadının nafaka alacaklısı olduğu ancak ölüm iddeti yahut bâin talak iddeti bekleyen kadının nafaka hakkı bulunmadığı (Hanefi mezhebi hariç) görülmektedir. Cezayir Medeni Kanunu iddet içerisindeki nafaka hususunu mutlak bırakmış ve ric'î veya bâin ayrımı yapmaksızın boşanma iddetindeki kadının nafaka alacaklısı olduğunu kanun maddelerine eklemiştir.

Öte yandan iddetin tamamlanmasıyla mevcut nafaka hakkının da sona erdiği ittifakla kabul edilmektedir. Çalışmamızda İslam ülkelerindeki modern hukuk düzenlemeleri açısından yer yer değindiğimiz Türk Medeni Hukuku'ndaki nafaka bahsinin en önemli ayırt edici yönü de burasıdır. Zira Türk Medeni Hukuku'na göre kadın ve erkek her ikisi de ihtiyaç halinde nafaka alacaklısı/ sorumlusu olabilecekleri gibi bu sorumluluk iddet ile sınırlı kalmamış nafaka alacaklısı kişinin ölümü veya başka bir kişiyle evliliğine kadar nafaka hakkı korunmuştur.

Modern hukuk düzenlemeleri açısından konu ele alındığında incelenen hukuk metinlerinden hareketle Mısır, Fas, Cezayir ve Irak Medeni Kanunları'nda nafaka ile

---

²⁰⁵ Abay Bakırcan, *İslam-Osmanlı Hukukunda Nafaka, İstanbul Bab Mahkemesi Örneği*, s. 17.

ilgili ilk kaide sahih bir nikah ve zifaf şartıdır. Zira kadının elde edeceği bir çok hak gibi nafaka hakkı da sahih nikahın bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine hukuk metinlerinin tahlili neticesinde çalışmamıza konu olan medeni kanunlarda nafakanın kapsamının açıklandığı göze çarpmaktadır. Genel olarak klasik hukuk da olduğu gibi yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyaçlarının nafaka kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Fas ve Cezayir Medeni Kanunu'nda bunlara ilaveten örf ve adette zaruri kabul edilen şeylerin de nafaka içinde yer aldığından bahsedilmiş, Irak Medeni Kanunu'nda kadının emsallerine sağlanan hizmetin de nafaka kapsamında ele alınması gerektiğine yer verilmiştir.

Ölüm iddetinde nafaka değil yalnızca barınma hakkının olduğu, kocanın ölümünde itibaren artık nafaka değil miras hükümlerinin geçerli olduğu da klasik ve modern hukuk düzenlemelerinde ittifakla yer bulan bir diğer husustur.

Nafakanın çeşitleri, şartları, niteliği ve niceliği bakımından incelendiği bu bölümde klasik ve modern mevzuatta zevciyyet nafakası hükümlerinin mutabık olduğu göze çarpmaktadır. Kaynak farklılığı olması hasebiyle Türk Medeni Hukuku dışarıda bırakılarak; İslam ülkelerinde nafaka hükümlerinin uygulanışı hususunda klasik hukukun dışına çıkılmadığı, zamanın şartları da göz önünde bulundurularak yer yer örfi düzenlemelerin hükümler üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

3. Hidânenin Tanımı, Şartları ve Süresi

3.1. Tanım ve Kapsamı

Tarih boyunca hemen her din ve toplumda aile müessesine önem verilmiş, toplumun temel taşı olan bu müessesenin hem kurulması hem de korunmasına yönelik kurallar belirlenmiştir.

İslam hukukunda da aile kurumuna hak ettiği değer verilmekte, aile kurmak, birey ve toplumun refahı, nesillerin sağlıklı bir şekilde devamı ve dünya- ahiret mutluluğu için tavsiye edilmektedir. Zira bu hukuk sistemi içinde usul ve fûrû kaideleriyle önemli bir yer tutan aile hukuku da İslam'ın aile müessesine gösterdiği önemin bir nişanesidir.

Aile kurumu karı- kocadan, bunlardan doğacak çocuklardan ve dolaylı olarak da karı-kocanın ailelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla evlenen kimseler birbirlerine karşı bir takım hak ve sorumluluklar yüklenirken, birbirlerinin ailelerine fakat en çok da bu evlilikten doğacak çocuklara karşı yükümlülükler üstlenmektedir.

Çünkü karı-koca çocuk sahibi olmakla yeni bir statü elde ederek, anne-baba olur ve bu yeni statü beraberinde bir takım hak ve sorumlulukları doğurur. Ceninin anne rahmine düşmesinden itibaren başlayan bu sorumluluklar çerçevesinde ebeveyn Allah'ın emaneti olarak aldığı bu cevheri, yine Allah'ın kendilerini yetkilendirdiği hak ve ölçüde koruyup, gözetmek ve şekillendirmekle yükümlüdür.

Cenin; anne rahmine düşmesinden, sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesine ve buradan da rüşd ve büluğa kadar artarak devam edecek olan haklar elde eder.

Himayesi, bakım ve beslenmesi, güzel bir isim konulup, eşit ve iyi muamele edilmesi, te'dip ve terbiyesi çocuğun haklarından başlıcalarıdır.

Evlilik birliği devam ettiği müddetçe anne ve baba çocuğun bakımından, himayesinden ve yetiştirilmesinden Allah'ın kendilerine verdiği güç ve kabiliyetler nispetinde eşit olarak sorumludur.

Ancak evlilik birliğinin bozulması halinde çocuğun bakım ve gözetiminin kime bırakılacağı İslam hukuk doktrininde "Hidâne" başlığıyla tartışılmıştır.

Hukuk kaynaklarımızda bu hususa genellikle boşanmanın sonuçları başlığı altında yer verilmiş, yer yer de boşanmanın sonuçlarından sonra münferit bir başlık olarak değerlendirilmiştir.

Hidâne; sözlükte "bir şeyi yanına almak, çocuğu kucağına almak ve beslemek" anlamına gelmektedir. Fıkıh ıstılahında ise küçüğün veya küçük hükmündeki kimselerin gereken şekilde korunup gözetilmesi, yetiştirilmesi ve eğitilmesi için Şari' tarafından belli şahıslara tanınan hak, yetki ve sorumluluk olarak ifade edilmektedir.²⁰⁶

---

²⁰⁶ Ali Bardakoğlu, "Hidâne", *DİA*, XVII, s. 467.

Hidâne ile ilgili klasik hukuk kaynaklarında yer alan bir diğerk tanım ise Şu Şekildedir:

Küçüğü, acizi, mecnunu veya matuhu ona zarar veren Şeylerden gücün yettiğı kadarıyla korumak, onun terbiyesi, temizliğı ve beslenmesi ile ilgili maslahatlarını yerine getirmek ve onun rahatı için lazım gelen Şeyleri yapaktır.²⁰⁷

Yine büyük İslam fakihlerinden Ömer Nasuhi Bilmen hidâneyi; bir validenin veya akrabadan herhangi bir kadının veya erkeğın çocuğı himayesi altına alarak hıfz ve terbiye etmesidir Şeklinde tanımlamaktadır. Müellif aynı bahiste; acz içinde dünyaya gelen çocukları himaye ve sıyanet etmenin beŐer için dini, fitri ve hayati bir vecibe olduğına dikkat çekmekte, bu çocukların güzel bir Şekilde bakılması, terbiye edilmesinin, faziletlerle donatılmasının içtimai hayat için de kıymet ve ehemmiyetine işaret etmektedir.²⁰⁸

Hidâne Türk Medeni Hukuku'nda duymaya alışık olduğıumuz velayetle yakın anlamlıdır ancak bu kavramlar birbirlerini tam olarak karşılayamamaktadır. Zira velayet; çocuğın mallarının idaresi, nafakasının temini, geleceğini ilgilendiren kararların alınması gibi baba veya baba yerini tutan veliye verilen yetkiler Şeklinde ifade edilebilecekken, hidâne; çocuğın bakımı, büyütülmesi, terbiyesi Şeklinde gerçekteŐen daha çok anne veya annenin yerini tutan kimselere verilen bir yetkidir. Bu anlamda İslam hukukunda velayet daha ziyade maddi ihtiyaçların karşılanması, hidâne ise manevi ve ruhi ihtiyaçların giderilmesi Şeklinde ayırt edilebilmektedir. Bu ayırımın ve iş bölümünün, Şüphesiz çocuğın bedenen ve ruhen en iyi Şekilde yetişmesini sağlamak adına, tarafların güç ve kabiliyetleriyle doğrudan ilgili düzenlemeler olduğı da müşahede edilmektedir.²⁰⁹

Yine hidânenin bir hak mı yoksa bir sorumluluk mu olduğı fukahaca tartışılmış, mezhepler arasında hidâne sırasında başta annenin geldiğı genel kabulünün ardından takip eden kişilerde mezheplerin farklı icthatları ortaya çıkmış,

---

²⁰⁷ el Ceziri, VI, s. 454.

²⁰⁸ Bilmen, "Fıkıh-ı İstılahatiyye Kamusu", II, s. 425.

²⁰⁹ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 468.

hidâne yetkisi verilecek kişilerde bir takım özellikler aranmış ve hidâneye dair daha bir çok kural İslam hukuk doktrininde tartışılmıştır.

3.2. Kur'ân'da Hidâne

Kur'ân-ı Kerîm'de direk olarak hidâne bahsine yer veren ayet mevcut olmamakla birlikte ailenin üzerinde sorumluluğu olan kişilerin vazifelerini yerine getirmemeleri halinde dünya ve ahirette sorumlu tutulacağına işaret eden ayetler bulunmaktadır.

Hidâne ile ilgili mevcut hükümlerde Kur'ân'ın işaret ettiği doğrultuda ve Hz. Peygamber'in sözlü ve uygulamalı sünneti ışığında ictehad edilerek oluşturulmuştur.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır."²¹⁰

Ayeti kerîmesi ile kişinin ehli üzerindeki sorumluluğuna dikkat çekilmiş, Allah'ın sakındırdığı yasak fiillerden kişinin kendi gibi ehlini de koruması gerektiği bildirilmiştir.

﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾

"Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır; Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır."²¹¹ ayeti kerîmesinde de çocukların bu dünya hayatı için birer imtihan vesilesi olduğu ve bu imtihanı geçmenin tek yolunun bu emanetlerin hakkının verilmesi ve onlara karşı vazifelerin yerine getirilmesi olduğuna dikkat çekilmektedir.

²¹⁰ Tahrîm 66/ 6.

²¹¹ Teğabun 64/ 15.

3.3. Sünnet'te Hidâne

Hz. Peygamber'in sünnetinde çocukların bakım ve terbiyesine yönelik gerek sözlü gerek uygulamalı rivayetler mevcuttur. Ümmeti için bir mürebbi olarak gönderildiğini ifade eden Hz. Peygamber bu hususta ümmetine de yol göstermiş; çocukların eğitim ve terbiyesine yönelik söz ve davranışlarıyla örnek teşkil etmiştir.

"Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın."²¹²

"Kim ergenlik çağına varan iki kızına onlar yanında kaldıkları veya kendisi onların yanında kaldığı müddetçe iyilik yapar, ihsanda bulunursa bu kızlar onu mutlaka cennete dahil eder."²¹³

3.4. Klasik ve Modern Hukukta Hidâne ve Şartları

Çalışmamızın bu bölümünde hidâne vazifeleri, hidâne hakkı ve şartları, süresi, meskeni klasik ve modern mevzuat ışığında incelenecektir.

3.5. Hidâne Vazifeleri

Hidânenin klasik ve modern tüm düzenlemelerde görülen tanımlarında aşağı yukarı aynı ifadelerin kullanıldığı görülmekte, bu tanımlamalar hidâne vazifeleri hakkında bilgi vermektedir.

Klasik kaynaklarda koruyup gözetmek, yedirmek, uykusunu düzene koymak, çocuğun kendisini ve giyeceklerini temizlemek şeklinde hidâne için kapsam belirlemesi yapılmaktadır. Uyanıklık, sabır ve güzel bir ahlakla gerçekleştirilmesi gereken hidâne vazifesinin terk edilmesi halinde hidâne altındaki kişinin telef olacağından hareketle bu vazifenin hükmünün vacip olduğu sonucuna varılmaktadır. Tam bir hassasiyet ile yerine getirilmesi gereken bu vecibe esnasında şefkat ve merhametle muamele edilmesi gerekmektedir ve beddua etmekten de kaçınılmalıdır.²¹⁴

Klasik kaynaklarda olduğu gibi modern mevzuatta da hidâne hususuna yer verilmiştir. Cezayir Medeni Kanunu' nun ilgili maddesinde hidâne tanımının

²¹² Canan, Kütüb-ü Sitte, XVII, s. 488.

²¹³ Canan, Kütüb-ü Sitte, XVII, s. 488.

²¹⁴ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, X, s. 46.

ardından çocuğun öğrenimi ve babasının dini üzere eğitilmesi noktası hidâne vazifelerine eklenmiştir.²¹⁵

Fas Medeni Kanunun'da da hidâneye oldukça fazla yer verilmiş; yukarıda sayılan hidâne vazifelerinin yanına çocuğun okul rehberliğini yapma, günlük ödevlerini takip etme gibi vazifeler de eklenmiştir.²¹⁶

Türk Medeni Kanunu'nda ise ilgili maddelerde velayetin kapsamı, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda çocuğun menfaati göz önünde bulundurularak gerekli kararların alınması ve uygulanması şeklinde belirlenmiştir.²¹⁷

Genel olarak hidânenin çocuğun bakım, beslenme, eğitim, öğretim, sağlık gibi tüm alanlardaki ihtiyaçlarının karşılanması anlamına geldiğini mevcut tanımlar ortaya koymaktadır.

3.6. Hidâne Şartları

Hidâne hak ve yetkisini elinde bulunduracak kişide bir takım vasıflar aranmaktadır.

Hanefi mezhebine göre; hidâne hakkına sahip kişinin irtidat etmemiş olması, kadın ise fisk ve fücüründen emin olunması, yabancı bir erkekle evlenmiş olmaması ve çocuğu murakabesiz bırakmaması hidâne hakkı ile ilgili vasıflardandır.

Şafiilere göre hidâne sahibi; akil, hür, mü'min, iffetli, güvenilir olmalı, çocuğun beldesinde ikamet etmeli ve yabancı bir erkekle evlenmiş olmamalıdır.

Hanbelilere göre hidâne sahibi; akil, hür olmalı, körlük veya alaca hastalık gibi bir hastalığı bulunmamalı ve çocuğa yabancı bir erkekle evli bulunmamalıdır.

Malikilere göre ise hidâne sahibi; akil, terbiyeye yaşlılık gibi bir engeli bulunmayacak şekilde kudretli, güvenilir ve reşid bir kimse olmalı, bulaşıcı bir hastalığı bulunmamalıdır.²¹⁸

²¹⁵ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 62.

²¹⁶ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 169.

²¹⁷ 22/11/2011 tarih ve 4721 numaralı Türk Medeni Kanunu (RG. 08/12/2011 24607) Madde 339.

²¹⁸ el Ceziri, VI, s. 458- 460.

Fas Medeni Kanunu'na göre ana baba dışındaki hidâne sahipleri güvenilir olmalı ve çocuğun terbiyesini yerine getirebilmeli, onu koruyabilmeli, sağlıklı ve ahlaki olarak yetiştirebilmeli ve öğretimini sağlama yeterliliklerine haiz olmalıdır.²¹⁹

Cezayir Medeni Kanunu'na göre de eğer hidânededen beklenen neticeler gerçekleşmeyecekse, çocuk bakım, beslenme, eğitim ve ahlak gibi tüm ihtiyaçları açısından muhafaza edilemeyecekse o kişinin hidâne hakkı bulunmamaktadır.²²⁰

3.7. Hidâne Hakkı ve Hakkın Düşmesi

Hidâne hak ve yetkisinin evli anne baba için müşterek olduğu hususunu daha öne ifade etmiştik. Anne babanın ayrılması halinde hidâne hakkının anneye geçeceği yönünde fukaha arasında fikir birliği bulunmaktadır. Bu fikir birliğine ulaşılmasının en önemli delilleri Hz. Peygamber'in bu husustaki söz ve uygulamalarıdır. Nitekim Hz. Peygamber döneminde bu hususta bir anlaşmazlık vuku bulmuş ve bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın elçisi! Şu oğluma karnım yuva, göğsüm pınar, kucağım kundak olmuştur. Şimdi ise babası beni boşamıştır ve çocuğu benden çekip almak istemektedir" diyerek müracaatta bulunmuş Hz. Peygamber ise "Sen evlenmedikçe daha çok hak sahibisin" cevabını vermiştir.²²¹

Bununla beraber modern hukuk düzenlemelerinde de anne hidâne hakkında ilk sıradadır. Ancak hidâne hakkının sonrasında kime veya kimlere intikal edeceği hususunda fukaha arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Anneden sonra anneanne ve sonra Hanefilere ve yeni görüşünde Şafiilere göre, babaanne gelir.²²² Bir rivayette Ahmed b. Hanbel kız kardeşe ve teyzeye, eski görüşünde imam Şafii kız kardeşe, Malikiler ve bir başka rivayette Ahmed b. Hanbel teyzeye, Hanbeliler ise babaya öncelik verirler. Hidânedede öncelik sıralaması bundan sonra daha da ihtilaflıdır. Hanefiler ve Şafiiler babaanneden sonra kız kardeşe, Malikiler teyzeden sonra annenin teyzesine ve halasına, daha sonra da babaanneye, babaya, kız kardeşe ve halaya, Hanbeliler babadan sonra babaanne, kız kardeş, teyze

²¹⁹ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 173.

²²⁰ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 62-67.

²²¹ Canan, Kütüb-ü Sitte, V, s. 269.

²²² Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, X, s. 49.

ve halaya yer verirler. Hanefi ve Hanbeli mezheplerinde zevi'l-erham grubunda yer alan yakınlarla da hidâne hakkı tanınmaktadır.²²³

Modern hukuk düzenlemelerinden Mısır Ahvali Şahsiyyesi kanunlarında gözetilen hidâne sıralaması şu şekildedir:

Anne, anneanne, babaanne, öz kız kardeş, ana bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, öz kız kardeş kızları, ana bir kız kardeş kızları, kardeşlikteki yakınlık derecelerine göre teyzeler, baba bir kız kardeş kızı, sırasına göre erkek kız kardeş kızları, sırasına göre annenin teyzeleri, sırasına göre babanın teyzeleri, sırasına göre annenin halalarına ve sırasına göre babanın halaları.

Eğer bu sayılan kadınlardan bir hadine mevcut değil ise veya hidâne için gereken şartları taşıyorsa veya hidâne süresi dolmuşsa hak kardeşlere nazaran sahih dedeye, mirastaki öncelik göz önünde bulundurularak baba tarafından asabeye geçmektedir. Yine kimse bulunamazsa hak çocuğun evlenmesi yasak olan asabeye ve asabe olmayan erkeklere geçer. Bu hususta da sıralama şu şekildedir: Annenin dedesi, anne bir erkek kardeş, anne bir erkek kardeşin oğlu, amca, dayı, öz erkek kardeş, baba bir dayı, ana bir dayı.²²⁴

Cezayir Medeni Kanunu'na göre hidâne sıralaması; anneden sonra baba, sonra anneanne, babaanne, teyze, hala, sonra da çocuğun maslahatına göre akrabalarıdır. Hakimin hidâne davasıyla ilgili karar verirken, çocuğu ziyaret hakkına da hüküm verileceği ilgili maddeye eklenmiştir.²²⁵

Fas Medeni Kanunu'na göre ise hidâne sırası; anneye, babaya daha sonra anneanneye geçer. Bu sıralamanın uygulanması mümkün olmayan durumlarda çocuğun maslahatına uygun olarak, eldeki mevcut deliller doğrultusunda nafakanın gerekliliklerinden uygun bir ev sağlamakla birlikte akrabadan en uygun olanına geçer.²²⁶

²²³ Bardakoğlu, "Hidâne", s. 468.

²²⁴ 2004 tarih ve 11 numaralı Mısır Ahvali Şahsiyyesi, Madde 20.

²²⁵ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 64.

²²⁶ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 171.

Türk Medeni Kanunu'na göre ayrılık halinde çocuk hakimin yetkisiyle ana veya babadan birine verilir. Mümkün olmazsa hakimin takdiriyle bir vasi atanır.²²⁷

Hidâne hakkı klasik hukuk ve modern mevzuatta yukarıda açıklandığı şekilde yer tutmuş olup bazı durumlarda bu hak ve yetki hidâne sahibinin elinden alınmaktadır.

Hidânenin düşmesine sebep olan ve fukahanın üzerinde ittifak ettiği hususlar hadinenin çocuğun mahremi olmayan birisiyle evlenmesidir veya fasıklık, dine az bağlılık ve çocuğu gereği gibi koruyamamaktır.

Hanbeli ve Malikilere göre delilik, cüzzam gibi bir hastalığın ortaya çıkması hidâne hakkını düşüren bir diğer sebeptir.

Hidâne sahibinin eşlik etmediği çocuğun velisiyle gerçekleştirdiği veya bunun tersi, namazın kısalacağı kadar bir yolculuk halinde Hanbelilere göre hidâne hakkı düşer. Hanefilere göre gündüz görüp akşam eve dönemeyecek bir uzaklıkta yolculuk yapılırsa, Şafilere göre taşımak maksadıyla yolculuk yapılırsa ve Malikilere göre de 6 beridlik bir mesafe yolculuk yapılırsa hidâne hakkı düşer.²²⁸

Genel olarak hidâne için aranan şartlardan bir veya birkaçının ortadan kalkması ile hidâne hakkı sâkıt olur.

Cezayir Medeni Kanunu'na göre hidâne şartlarından biri eksilirse, hidâne hakkına sahip kimse bir yılı aşkın süre içinde hakkını istemezse ya da kadın çocuğun mahremi olmayan biriyle evlenirse hidâne hakkı düşer.²²⁹

Fas Medeni Kanunu'na göre ise anne hariç, hidâne hakkını elinde bulunduran kadın çocuğun mahremi veya şer'i vekili olmayan biriyle evlenirse, hakkı olduğu halde bir yıl boyunca sükut ederse hidâne hakkı düşer.²³⁰

Son olarak da hidâne süresinin son bulmasıyla hidâne hakkı düşer.

²²⁷ 22/11/2011 tarih ve 4721 numaralı Türk Medeni Kanunu (RG. 08/12/2011 24607) Madde 336.

²²⁸ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, X, s. 57

²²⁹ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu Madde 66,67,68,69.

²³⁰ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu 174, 175, 177.

3.8. Hidâne Süresi

Hidâne hakkının ilk olarak anneye ait olduğu hususunda alimlerin ittifakı bulunmakla birlikte bunun süresinin ne kadar olduğu yönünde farklı görüşler öne sürülmüştür. Genel olarak fakihler annenin hadine olduğu süreyi çocuğun yeme, içme, giyme ve istinca işlerinde annesine muhtaç olmaktan çıktığı, bu işleri kendisi yapmaya başladığı zamana kadar olarak belirlemişlerdir.²³¹

Yalnızca annenin değil diğer tüm akrabalarında hadine olduğu durumlarda süre aynı şekildedir. Ancak erkek ve kız çocukların hidâne sürelerinde farklılık bulunmaktadır.

Şöyle ki; fukahanın erkek çocuğun hidâne müddetinin kendi kendini idare edebilecek duruma gelmesiyle son bulacağı yönünde icması mevcuttur. Kız çocuk için hidâne müddeti ise bülüğa erinceye kadardır.²³²

Bu bağlamda erkek çocukların hidâne süresinin sonu Hanefi mezhebinde; namazın emredilmesini bildiren hadiste geçtiği üzere 7 yaş olarak belirlenmiştir. Bu süreden sonra erkek çocuğun velisi olarak babaya teslim edilmesi, onun kendisine gerekli olacak ilimleri elde etmesine ve erkek ahlakıyla ahlaklanmasına fayda sağlayacaktır.

Aynı şekilde kız çocuklarının hidâne müddetinin daha uzun olmasının sebebi de; kızın annesinin yanında kalmasıyla kendi fitratı gereği öğrenmeye ihtiyaç duyacağı ev hizmetini, adab ve ahlakı öğrenmesi, pekiştirmesidir. Bülüğdan sonra ise korunmaya daha çok ihtiyacı olacağından hidâneye son verilip velisi olan babaya teslim edilmesi, korumaya güç yetirebilecek olanın daha çok erkek olması hasebiyle daha münasıptir.

Malikiler erkek çocuk için hidâne süresini bülüğ olarak belirlemiş, kız çocuk için ise evlenip kendi evinden çıkacağı zaman olarak belirtmişlerdir. Hanbeli ve

²³¹ İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 268.

²³² Mustafa Baktır, "İslam Hukuku'nda Hidâne", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IIV, İstanbul 1986, s. 259-289.

Şafiiler ise mümeyyiz olan çocuğu anne babadan birini tercih hususunda muhayyer bırakmak görüşündedirler.²³³

Modern mevzuattan Fas Medeni Kanunu'na göre; hem erkek hem kız çocuğunun hidâne müddeti kanunda belirtilen rüşd yaşına kadardır. 15 yaşını tamamlayan çocuğun ise anne babadan kiminle yaşayacağını seçme hakkı vardır. Anne babanın olmaması durumunda çocuğa maslahatına uygun olarak bir akrabasını seçme hakkı tanınır. Bu da gerçekleşmezse karar yetkisi hakime bırakılır.²³⁴

Cezayir Medeni Kanunu'na göre; hidânenin süresi erkek çocuk için 10 yaşına kadardır. Erkek çocuğun bakımını üstlenen kişi annesiye ve ikinci bir evlilik yapmamışsa bu durumda hakim süreyi 16 yaşına kadar uzatabilir. Kız çocuğun hidânesi ise evlilik çağına gelinceye kadardır.²³⁵

Mısır Ahvali Şahsiyyesi'ne göre; kadınların hidâne hakkı erkek çocuğun 10 yaşına, kız çocuğun 12 yaşına gelmesine kadardır. Kadı eğer çocuğun maslahatına uygun olduğunu görürse evleninceye kadar hidâne ücreti alınmaksızın bakan kadının yanında kalmasına hükmedilebilir.²³⁶

Klasik hukuk ve modern mevzuatta konu mezhepler açısından ve hükümlerin uygulandığı İslam ülkeleri açısından değişiklik göstermektedir.

3.9. Hidâne Meskeni ve Ücreti

Hidâne karşılığında ücret alınıp alınmaması hususunda fukahanın iki ayrı görüşü mevcuttur. Bunlardan bir cumhura ait olup; hidâne sahibi için, ister anne olsun isterse başkası olsun hidâne ücreti yoktur.

Hanefilere göre ise iddet müddeti dışındaki hidâne görevi dolayısıyla annenin ve çocuğa hidâne görevi yapan diğer herkesin hidâne ücreti alma hakkı vardır.

Çocuğun bakımının sağlanacağı, yaşamını sürdürüp ihtiyaçlarını gidereceği meskenin sağlanması ve ücretinin ödenmesi de çocuğun nafakası cinsinden sayılacağından baba veya diğer velisinin üzerinedir. Hidâne altında bulunan çocuğun

²³³ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, X, s. 67.

²³⁴ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 166.

²³⁵ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 65.

²³⁶ 2004 tarih ve 11 numaralı Mısır Ahvali Şahsiyyesi, Madde 20.

malı varsa nafakası bu mal üzerinden karşılanır. Şayet yoksa bu hususta da babası veya velisi yükümlüdür.²³⁷

Fas Medeni Kanunu'na göre de hidâne için ücret alınabilir, ücret ve masrafları çocuğun nafakasını karşılamakla yükümlü olan kişiye aittir ve bu masraflar emzirme ve hidâne ücretinden ayrı tutulmaktadır.²³⁸

Cezayir Medeni Kanunu'na göre; baba, boşanma durumunda çocuğun bakımını yerine getirmek için çocuğun bakımına uygun bir ev sağlaması gerekir. Eğer bunu yapamazsa kira ücretini ödemesi gerekir.²³⁹

Netice itibariyle İslam dini toplumun temel taşı olan aile müessesinin kurulmasına, sağlıklı bir şekilde işleyişine ve bu müessesenin ürünü çocuğun; kendisi, ana babası ve toplum için faydalı bir birey olarak yetişmesine önem vermiştir.

Bu bağlamda çocuğun büyüüp erişkinlik zamanına gelinceye kadar ana babasına bir takım vazifeler yüklenmiştir. Evlilik birliği devam ettiği müddetçe çocuğun maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarını karşılamak, onu korumak, eğitmek, öğretimini sağlamak ve sağlıklı, nitelikli bir birey olarak topluma kazandırmak ana babanın vazifesidir.

Ancak ana babanın evlilik birliğine son vermesi halinde çocuğun kimin yanında kalacağı, hangi tarafın himayesi altında büyüyeceği İslam hukukunda hidâne başlığı altında tartışılmıştır.

Ana babanın ayrılması halinde gayri mümeyyiz çocuğun hidâne hakkının annesine ait olduğu yönünde ittifak mevcut olup, annenin olmaması veya hidâne hakkını kullanamaması halinde hakkın kime geçeceği, hidâne hakkının hangi süreye kadar geçerli olduğu, hidânenin şartları hakkı, sırası gibi birçok hususta oldukça fazla görüş ayrılığı ve uygulama mevcuttur. Kur'ân'da direk olarak hidâne hakkında açık bir hükmün bulunmamasından, sünnette ise hidâne sıralaması hakkında anneye ilgili olan hadislerin dışında sınırlı sayıda veri olmasından dolayı fukaha bu hükümleri

²³⁷ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, X, 60-61.

²³⁸ 2007 tarihli Fas Medeni Kanunu, Madde 167.

²³⁹ 2016 tarih ve 25 numaralı Cezayir Medeni Kanunu, Madde 72.

ictihad yoluyla vermiştir. Buna ek olarak İslam ülkelerindeki bölgesel ihtiyaçlardan kaynaklanarak farklı hüküm ve uygulamalar şekillenmiş ve gerek klasik hukukta gerekse modern mevzuatta yer alan bu görüş ayrılıklarıyla İslam hukukunda hidâne hususunda geniş bir hukuk doktrini oluşmuştur.

SONUÇ

İslam hukukunda miladi 8. yüzyıldan itibaren ameli konularda bir takım içtihatların öne sürülerek farklı görüşlerin zamanla sistemleşmesi ve mezhep adı verilen düşünce ekollerinin oluşmasıyla genel olarak hukukun bütün alanlarında özelde ise Aile Hukuku ve boşanmanın sonuçları hususunda farklı usul kaidelerinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu usul kaidelerine bağlı olarak Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli olmak üzere ehlisünnet mezheplerin Kur'ân ve Sünnet'i farklı yorumlamalarına dayalı olarak ortaya çıkan bu ayrılıklar, Aile Hukuku'na da yansımış ve birçok meselede farklı hükümler verilmesine yol açmıştır. Bu da İslam Aile Hukukunda boşanmanın hukuki sonuçlarını konu edindiğimiz çalışmamızda farklı mezhep görüşlerinin ele alınmasını gerekli kılmıştır.

Öte yandan İslam dünyasında; Emeviler döneminde, sünnetin tedvini ile başlayarak günümüze kadar süregelen kanunlaştırma çalışmalarından istifade ederek Mısır, Fas, Cezayir, ve Irak gibi halen aile hukukunda İslam ahkâmını esas alan ülkelerin mevzuatında yer alan iddet, nafaka ve hidâne ile ilgili kanun maddeleri ekseninde çalışmamızı zenginleştirmek ve ve hükümlerin birer kanun olarak işlerliğine dikkat çekmek ihtiyacı hasıl olmuştur.

Buna bağlı olarak boşanmanın hukuki sonuçları hem klasik hukuk içerisindeki mezhep ihtilafları hem de modern mevzuat uygulamaları doğrultusunda mukayeseli olarak incelenmiştir.

Ek olarak yer yer İslam aile hukuku alanında yapılan en önemli kanunlaştırma çalışması olarak Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi ile Türk Hukuku'nun geçirdiği evleri gözler önüne seren ve halen ülkemizde uygulanmakta olan Türk Medeni Hukuku'na da atıflarda bulunulmuştur.

Bu strateji doğrultusunda hazırladığımız çalışmamızın neticeleri ise ifade edileceği üzere:

İddet; kitap ve sünnetle vacip hükmü sabit olan; boşanan veya kocası ölen kadın için beklemesi gereken azami süreyi ifade etmektedir. İddetin süresi ve mahiyeti hakkında gerekli açıklama Şari' tarafından Kur'ân'da yapılmış, nassla sabit

olan bu hükümler üzerinde fukahaca ittifak bulunmaktadır. Ancak Kur'ân'da geçen kur' ifadesinin konunun özüne yönelik iki farklı manaya gelmesi; hem hayız hem de tuhr olarak yorumlanabilmesi mezhepler arasında ihtilafa sebep olmuştur. Hanefiler iddet bakımından bu ifadeyi hayız Şafiiler ve Malikiler ise tuhr olarak değerlendirmiştir. Modern mevzuatta tuhr/ hayız ayırımına gidilmemiş, konu 3 kur' ifadesi ile mutlak bırakılmış, yalnız Fas Medeni Kanunu bu hususta tuhr ifadesine kanun maddelerinde yer vermiştir.

Türk Medeni Kanunu kaynak farklılığı itibariyle konuya farklı bir yaklaşım getirmiş ve boşanmış kadın için 300 günlük bir iddet belirlemiştir. Tıbbi olarak kadının hamile olmadığına anlaşılması halinde sürenin sona ereceği de maddelere eklenmiştir. Ancak İslam hukukuna göre iddetin sebebi yalnızca kadının rahminin bir ceninden beri olması anlamına gelmediğinden, daha birçok sebep ve hikmeti bulunduğu ve hepsinden öte taabbudi bir hüküm olarak uygulandığından -bu konuda güncel bir takım tartışmalar olmakla birlikte- iddetin iptali, söz konusu değildir. Hamilenin iddeti içinse genel olarak mezhepler arasında mutabakat vardır.

İddete dair birçok hükmün Kur'ân'da açıkça belirtilmesi ile mezhepler arasında genel anlamda hükümlerin uyumlu olduğu, klasik hukuk esas alınarak hazırlanan modern mevzuatta da ülkeler arasında iddet hükümlerinde dikkat çeken bir ayırımın olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmamızın ana konularından diğeri olan nafaka genel olarak; kişinin hayatını idame ettirmede kendisine lazım gelen her şeydir. Özelde ise zevciyyet nafakası aralarındaki zevc-zevcelik bağından kaynaklı olarak kocanın karısına bakmakla yükümlü olmasıdır. İslam Hukuku'na göre kadın evlenmek suretiyle geçimini teminat altına almış olmaktadır. Zira bu hususta koca evin ve karısının ihtiyaç ve masraflarını gözetmekle sorumludur. Evlilik bağı devam ettiği sürece bu böyledir. Ancak evlilik bağının çözülmesi halinde iddet müddeti içerisinde kadının nafaka hakkı bulunup bulunmadığı hususunda iki farklı görüş fuhakaca bildirilmektedir. Bunlardan biri kadının ister ric'î ister bâin talak iddeti beklesin nafaka alacaklısı olduğu görüşüdür. Bu görüş Hanefilere aittir ve her durumda yani ric'î veya bâin, hatta talak-ı selase ile gerçekleşmiş bir ayrılıkta bile nafakayı gerekli

görürler. Cumhur ise bu hususta Hanefilere muhalefet eder ve ric'î talak iddeti bekleyen kadına nafaka hakkı tanırken, bâin talak iddeti bekleyen kadının nafaka alacaklısı olmadığına hükmelerder. Hamile olan kadının nafaka ve sükna hakkı bulunduğu yönünde klasik hukuk ve modern mevzuat ittifak eder. Ancak Irak Medeni Kanunu bu hususta cumhura muhalefet eder ve naşize bile olsa kadının iddet içinde nafaka hakkı bulunduğuna işaret eder.

Genel olarak nafaka hususunda modern mevzuatın klasik hukuka muhalefet etmediği, bu konudaki görüş ayrılığının en önemli sebebinin Hanefi mezhebinin bâin talak bekleyen kadına nafaka hakkı vermesi olduğu görülmektedir.

Boşanmanın sonuçlarından bir diğeri olan hidâne ise; çocuğun gereken şekilde korunup gözetilmesi, eğitim, öğretim, sağlık, te'dip ve terbiyesi ile ilgili vazifelerin bütünüdür.

Bu hususa Kur'ân-ı Kerîm'de direkt işaret eden ayet bulunmamakla birlikte, kişinin sorumluluğu altında bulunan kimselere yönelik tutum ve davranışlarını belirleyerek dolaylı olarak hidâneye kaynak teşkil edebilecek ayetler mevcuttur. Hidâne ile ilgili kitap delilinin sınırlı olması, hükümlerin dayanağı olarak sünneti işaret etmiş, bir kısım hüküm sünnetten elde edilmiş bir kısım ise icthad edilmiştir.

Ana babanın boşanması halinde kabul gören görüş çocuğun hidânesinden annenin sorumlu olduğudur. Ancak annenin bu hakkı kullanamaması halinde çocuğun hidâne hakkı hem mezhepler arasında ihtilafa hem de modern mevzuatta farklı hükümler verilerek ülkelere göre değişen farklı uygulamalara sebep olmuştur.

Hidâne hakkı, süresi, hidâneyi düşüren sebepler her medeni kanunda ayrı olarak belirtilmiş, her mezhep farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Örneğin hidâne yaşının haddi hakkında; Hanefi mezhebi erkek için 7 yaş, kız çocuk için bülüğ şartı koyarken, Malikiler erkek çocuk için bülüğ, kız çocuk için evlenme çağına kadar hidânenin geçerli olacağını savunmuştur.

Cezayir Medeni Kanunu; erkek için 10, kız için evlilik çağını sınır olarak belirlerken, Mısır Ahvali Şahsiyyesi bu süreyi erkek için 10 kız için 12 olarak sınırlandırmıştır.

Görüldüğü üzere hidâne hakkında hem mezhepler arasında hem modern mevzuatta farklı hüküm ve uygulamalar mevcuttur. Bunun en önemli sebebi hidâne hakkında kitabi bir delilin bulunmaması, fakihlerin mümkün mertebe sünnetle ve bulunmadığı durumlarda da icihadla hareket etmesidir. Böylelikle bu hususta İslam Hukuku'nda geniş bir doktrin oluşmuştur.

Netice itibariyle; incelenen medeni kanunlar ve mezhep görüşleri doğrultusunda; İslam ülkelerinde yürürlükte olan hükümlerin genel olarak klasik hukukla mutabakat halinde olduğu, Kur'ân ve Sünnet tarafından açık bırakılan alanlarda ülkelerin toplumsal yaşam ve ihtiyaçları doğrultusunda icihatla hükümlerin oluşturulduğu, özel anlamda da boşanmanın hukuki sonuçlarının İslam ahkamından ve dinin genel ilkelerinden uzak kalınmadan uygulandığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, H. İbrahim; "İddet", *DİA*, XXI, s. 466.
- ACAR, H. İbrahim; "Talak" , *DİA*, 2010, XXXIX, s. 496.
- AĞIRAKÇA, Muhammed Hamidullah; *19. Yüzyıl Mısır'ında Kanunlaştırma Hareketleri*, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Erkal), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıl 2011, s. 163.
- AKDEMİR, Salih; " A. Udeh'in "Et' Teşriu'l Cinai el-İslami" Adlı Eseri ve Tercümesi Üzerine" , *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVIII, S. 21, Yıl 1986, s. 36- 51.
- AKTAN, Hamza; " Kur'ân'a Göre Boşanma Prosedürü" , *Dini Araştırmalar Dergisi*, V, Eylül- Aralık 2002, s. 5- 16.
- ANDERSON, J.N.D.; *Law as a Social Force in Islamic Culture and History*, s: 32
- ATAR, Fahrettin; "Muhâlea", *DİA*, XXX, s. 399.
- AYDIN, M. Akif; "İslam Hukukunda Kazai Boşama- Tefrik", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 1986, s. 1-12.
- AYDIN, Mehmet Akif; "Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *DİA*, XVIII, s. 314- 318
- AYDIN, Mehmet Akif; "İslam Osmanlı Aile Hukuku", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1985, s. 254, 262, 263.
- AYDIN, Mehmet Akif; "Liân", *DİA*, XXVII, s.172.
- AYDIN, Mehmet Akif; "Mecelle" , *DİA*, XXVIII, s. 231-235.
- BAKIRCAN, Abay; *İslam-Osmanlı Hukukunda Nafaka, İstanbul Bab Mahkemesi Örneği*, s. 11.
- BAKIRCAN, Sariye Abay; *İslam-Osmanlı Hukukunda Nafaka, İstanbul Bab Mahkemesi Örneği* (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sami Erdem), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s.11.
- BAKKALOĞLU, Ali; "Tefvîz", s. 310.

- BAKTIR, Mustafa; "İhdad" , *DİA*, XXI, s. 530.
- BAKTIR, Mustafa; "İslam Hukuku'nda Hidâne", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII, İstanbul 1986, s. 259-289.
- BARDAKOĞLU, Ali; "Fesih", *DİA*, XII, s. 427.
- BARDAKOĞLU, Ali; "Hidâne", *DİA*, XVII, s. 467.
- BERKİ, Ali Himmet; "Mecelle" , *İslam Medeniyeti Dergisi*, Kasım 1967, s. 27- 29.
- BERKİ, Şakir; "İslam Hukukunun Ana Hatları III", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XX, s. 53-57.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi; *Hukuku İslamiyye ve Istılahı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, II, İstanbul 1988, s. 368.
- BOYNUKALIN, Ertuğrul; "Makasıdu'ş-Şeria" , *DİA*, XXVII, s. 425.
- BOYNUKALIN, Mehmet; "Usul", *DİA*, XLII, 198.
- CANAN, İbrahim; *Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yayınevi, İstanbul, X, s. 269.
- CANAN, İbrahim; *Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yayınevi, İstanbul, IX, s. 238, 239.
- CANAN, İbrahim; *Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yayınevi, İstanbul, XI, s. 345.
- CANAN, İbrahim; *Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yayınevi, İstanbul, XVII, s. 187, 488.
- CANAN, İbrahim; *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 268.
- el-CEZERİ, Abdurrahman; *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, (Çev. Hasan Ege) ,Bahar Yayınları, XI, İstanbul 1988, s. 337.
- ÇEKER, Orhan; "Halvet" , *DİA* ,XV, s. 384.
- ÇEKER, Orhan; "Hukuk-i Aile Kararnamesi Giriş ve Tarihçesi", *Mehir Dergisi*, Yıl 1999, s. 19- 21.
- ÇELİK, Özlem; *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakasında Din Farkı* (, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi), 2014, s.39.

- DALGIN, Nihat; "İslam Hukuku ve Evrenselliği" , *Mehir Dergisi* , S. 3, Yıl 1999, s. 77- 80.
- DOĞAN, Orhan; "İyatrik Açından Nikahın Önemi" , *Dinlerde Nikah Milletlerarası İlmi Toplantı*, İstanbul 2012, s. 24- 31.
- DÖNDÜREN, Hamdi Döndüren; *Delilleriyle İslam Hukuku*, Erkam Yayıncılık, İstanbul, 1983, s. 312.
- DÖNDÜREN, Hamdi; " İla" , *DİA*, XXI, s. 61.
- DÖNMEZ, İbrahim Kafi; "Müt' a", *DİA*, XXI, s. 174.
- DURMUŞ, Üzeyir; *İslam Hukukunda İddet ve Hükümleri*, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Erkal) , Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 72.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra; *İslam Hukuk Tarihi*, s. 201.
- ELLEK, Hasan; "Osmanlı'da Kanunlaştırma Çalışmaları ve Mecelle" , *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III, S. 6, Yıl 2014/ 3 , s. 119- 159.
- ELLEK; "Osmanlı' da Kanunlaştırma Çalışmaları ve Mecelle", s. 132.
- ERBAY, Celal; "Nafaka", *DİA*, XXXII, 282.
- ERDEM, Suat; "İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikahı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII, S. 2, 2013, s. 83.
- EROĞLU, Selahaddin; "Talâk Hakkında Kur'ân-ı Kerîm' in Genel Tutumu" , *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, XXVIII, 1986, s. 158- 165.
- GAYRETLİ, Mehmet; *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kanunlaştırma Çalışmaları*, Nizamiye Akademi, İstanbul 2015, s. 80,81.
- GÖZÜBENLİ, Beşir; "Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Çalışmaları ve Mecelle", *Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu*, TDV Yayınları, Ankara, Yıl 1997, s. 285- 299.

- GÜRKAN, Menderes; "İslam Aile Hukukunda Kariya Tanınan Boşama Yetkisi: Tefvîzu't Talak", *İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S. 18, Yıl 2011, s. 275-310.
- HABERGETİREN, Ömer Faruk; İslam Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru," *Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Uluslararası Sempozyum Bildirisi*" , Şanlıurfa Nisan 2013. s. 1.
- HAMİDULLAH, Muhammed; "Hz. Peygamber Zamanında Hadisin Tedvini", (Çev. Nafiz Danışman), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3- 4, Yıl 1955, s. 1- 7.
- Hussein Ali, Hussein Bahjat; *İslam Hukukunda Nikah Akdinin Feshi*,(Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ünsal), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2012, s. 151.
- KARAMAN, Hayreddin; *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, c. 1, İstanbul 2009, s. 385.
- KARAMAN, Hayrettin; "Fıkıh" , *DİA*, XIII, s. 1.
- KARAMAN, Hayrettin; *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, , Ensar Yayınları, c. 2,İstanbul, 2011, s. 153.
- KILIÇ, Muhammed Tayyip; *İslam Hukukunda Kanunlaştırma Olgusu*, (Danışman: Prof. Dr. Şamil Dağcı), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıl 2008, s. 105, 106, 107.
- KİRMAN, M. Ali; "Modernleşme Sürecinde Nikahın Kutsallığı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme" , *Dinlerde Nikah Milletlerarası İlmi Toplantı*, İstanbul 2012, s. 627- 645.
- KOL, Pembe Özdemir; *Türk Hukukunda Tedbir Nafakası*, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Huriye Reyhan Demircioğlu), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 21, 27.

- KÖSE, Saffet; "Ailede Meşruiyet Temeli Olarak Nikah", *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Ağustos 2010, s. 124- 174.
- KÖSEOĞLU, Zahit; *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü*,(Danışman: Yrd. Doç. Dr. Osman Şahin), On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2010, s.105.
- ÖZYİĞİTOĞLU, Mustafa; "Kendi Öz Hukukumuzu Oluşturmak - Mecelle Örneği" , *Tarih Bilinci Dergisi*, S. 15-16 Ekim 2011, s. 72- 74.
- PAÇACI, İbrahim; "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği) " , *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11, yıl 2008, s. 59- 92.
- PEKCAN, Ali; "İslam Hukukunun Genel Özellikleri", *Mehir Dergisi*, S. 4, Yıl 1999, s. 69- 72.
- SABUNİ, Muhammed Ali; "*Kur'ân-ı Kerîm' in Ahkam Tefsiri*", (Çev. Mazhar Taşkesenlioğlu) , c. 2, İstanbul 1984, s. 482.
- SARI, Mediha; *İslam Aile Hukukunda Yeminleşme Ve Lanetleşme Suretiyle Evliliğin Sona Ermesi*, (Danışman: Prof. Dr. Halit Çalış), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıl 2013, s. 65.
- SARI, Muhammet; *İslam Hukukunda Borçlusu ve Alacaklısı Bakımından Nafaka Mükellefiyeti*, (Danışman: Prof. Dr. Selahattin Kıyıcı), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2006, Ruhi Özcan, İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası, İzmir, 1996, 191-194, s. 83.
- ŞEN, Ziya; "Kur'ân-ı Kerîm'in Yazılması", *Diyanet İlmi Dergi Kuran Özel Sayısı*, DİB Yayınları, 2012, s. 59- 83.

ŞENYİĞİT, Hatice; *İslam Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (İla)*, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat Şimşek) , Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıl 2014, s. 20.

TURAN, M. Fatih; "Hanefilerin Kinayeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Bain Talak Sayması Üzerine Bir Analiz", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 27, Nisan 2016, s. 421- 442.

TÜRÇAN, Talip; *İslam Hukuku El Kitabı*, Ankara, 2015, s. 345.

TÜRÇAN, Talip; "Şeriat" , *DİA*, XXXVIII, s. 573.

ULUSAN, M. İlhan, "Türk Medeni Kanunu'nun Dünü ve Bugünü", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1-2, Yıl 2002, s. 153- 172.

YAŞAROĞLU, M. Kamil; *Pakistan' da İslam Ceza Hukukunun Kanunlaştırılması*, Doktora Tezi, MSBE, İstanbul, 1996, s: 210- 211.

YILMAZ, Ejder; *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 1996, s.605.

YÜKSEK, Ali; *İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak*, (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Baktır) , Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 13.

ZUHAYLİ, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, X, s. 46.

ZUHAYLİ, Vehbe; *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık, İstanbul 1994, c.9, s. 402.

-Cezayir Medeni Kanunu, Madde 58, 2016 tarih ve 25 numaralı.

-Cezayir Medeni Kanunu, Madde 59, 2016 tarih ve 25 numaralı.

-Cezayir Medeni Kanunu, Madde 60, 2016 tarih ve 25 numaralı.

-Cezayir Medeni Kanunu, Madde 61, 2016 tarih ve 25 numaralı.

-Cezayir Medeni Kanunu, Madde 62, 2016 tarih ve 25 numaralı.

-Cezayir Medeni Kanunu, Madde 65, 2016 tarih ve 25 numaralı.

- Cezayir Medeni Kanunu, Madde 66, 2016 tarih ve 25 numaralı.
- Cezayir Medeni Kanunu, Madde 67, 2016 tarih ve 25 numaralı.
- Cezayir Medeni Kanunu, Madde 68, 2016 tarih ve 25 numaralı.
- Cezayir Medeni Kanunu, Madde 69, 2016 tarih ve 25 numaralı.
- Cezayir Medeni Kanunu, Madde 72, 2016 tarih ve 25 numaralı.
- Cezayir Medeni Kanunu, Madde 74, 2016 tarih ve 25 numaralı.
- Cezayir Medeni Kanunu, Madde 78, 2016 tarih ve 25 numaralı.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 129, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 130, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 131, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 133, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 134, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 135, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 136, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 169, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 171, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 173, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 174, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 175, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 176, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 176, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 189, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 195, 2007 tarihli.
- Fas Medeni Kanunu, Madde 196, 2007 tarihli.

- Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 23,1959 tarih 188 numaralı.
- Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 24, 1959 tarih 188 numaralı.
- Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 25/a, b, c, d bentleri, 1959 tarih 188 numaralı.
- Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 47, 1959 tarih 188 numaralı.
- Irak Ahvali Şahsiyyesi, Madde 48, 1959 tarih 188 numaralı.
- Mısır Ahvali Şahsiyyesi, Madde 1, 2004 tarih ve 11 numaralı.
- Mısır Ahvali Şahsiyyesi, Madde 20, 2004 tarih ve 11 numaralı.
- Türk Medeni Kanunu, Madde 132, 22/11/2011 tarih ve 4721 numaralı (RG. 08/12/2011 24607).
- Türk Medeni Kanunu, Madde 336, 22/11/2011 tarih ve 4721 numaralı (RG. 08/12/2011 24607).
- Türk Medeni Kanunu, Madde 339, 22/11/2011 tarih ve 4721 numaralı (RG. 08/12/2011 24607).